

A magyar kisebbség a normalizációs évek szlovákiai politikájának összefüggéseiben¹

(1. rész)

MARUŠIAK JURAJ
The Hungarian Minority in Connection with the Slovak
Policy of Normalization Period

316.022.4(437.6)(=511.141)
323.1(437.6)

Hungarians in Czechoslovakia, communistic regime, normalisation, oppositional institutions, Csemadok, Hungarian Committee for Right Assertion in Czechoslovakia, culture, education, place names, language usage.

A szlovákiai magyar ellenzék tevékenysége, csakúgy mint a keresztény ellenzék és korlátozott mértékben az úgynevezett polgári ellenzék aktivitása a hatvanas években kibontakozott folyamatokhoz kapcsolódik. A protagonisták (Duray Miklós, Nagy László, Varga Sándor) a Csemadok munkatársai voltak, illetve az ifjúsági és diákmozgalomból indultak. A hatvanas évek liberális légköre lehetővé tette, hogy nyilvános szervezetek a hatóságok által hivatalosan nem engedélyezett tevékenységeket utólagosan elismertessenek. Ilyen volt például a József Attila Ifjúsági Klub, amely ugyan létrejött idején (1964) önálló szervezetként nem működhetett, de a Csemadok utólag vállalta felette a védnökséget. A szerveződés kezdeti feladatainak ellátásában komoly munkát végzett Kajla Júlia és Németh István költő, majd 1965–1967-ben Duray Miklós vette át a vezető szerepet, akit 1967-ben A. Nagy László váltott fel. Az alapítók közé tartozott Varga Sándor és Kiss József történelem szakos egyetemi hallgatóként.

Ez a klub 1965-től kezdve tevékeny részt vállalt minden év március 15-én – az 1848-as forradalom évfordulója alkalmából – a ligetfalui Petőfi-szobor koszorúzásának szervezésében. A ligetfalui szobor szinte a pozsonyi magyarok zarándokhelyévé vált. A hatvanas évek második felében további, a brünni és a prágai magyar nemzetiségű diákokat tömörítő ifjúsági klubok jöttek létre. A klubmozgalom fokozatosan kiterjedt nyári táborozások szervezésére, amelyek egyre inkább a diákok kritikai nézeteinek kifejezésre juttatását lehetővé tevő fórummá váltak.²

Az 1968–69-ben az immár reformszellemiségű Csemadok keretei között elkezdődött a szakértelmiségnek a nemzetiségi szellemi életbe való bekapcsolása is. Megalakult a Néprajzi Társaság és a Szociológiai-Szociográfiai Társaság létrehozása is elkezdődött. Ezek a kezdeményezések kedvező körülmények között kiterjedt nemzetiségi civilszerveződéssé terebélyesedhettek volna. Tevékenységük az úgynevezett normalizációs időszakban a Csemadokon belüli ún. konszolidálást végrehajtó garnitúra „jóvoltából” elsorvadt.

Az egységes csehszlovákiai ifjúsági mozgalom, a Csehszlovák Ifjúsági Szövetség (CSISZ) felbomlása után létrejött a Magyar Ifjúsági Szövetség (MISZ), melynek életre hívásában másokkal együtt részt vett Tóth Lajos és Duka-Zólyomi Árpád.³ A Szlovák Tudományos Akadémia Elnöksége kedvezően fogadta az etnikai kisebbségek képviselői által benyújtott, az Akadémia keretei közötti kisebbségi kutatóműhely létrehozását célzó javaslatot.⁴

A szakértelmiség összefogására irányuló törekvésekben azonban épp akkor, amikor 1969 végén kezdett lendületet venni, negatív törés állt be. Az 1968-ban Lőrincz Gyula helyett a Csemadok élére került Dobos Lászlónak és a kisebbségi alkotmánytörvény kidolgozásában tevékenyen részt vett Szabó Rezsőnek fokozatosan távoznuk kellett a közéletből, a Csemadokot is beleértve, helyettük új, úgynevezett normalizáló garnitúra ragadta magához a vezető szerepet, amely Szlovákia Kommunista Pártjával együttműködve a szlovákiai magyar kisebbség önálló életének lehetetlenné tételére törekedett. Az intézkedések értelmi szerzői és kezdeményezősei nemritkán maguk a Csemadok-funkcionáriusok voltak. A vezető posztokra sok helyütt visszatértek az 50-es és 60-as évek hatalmi struktúrájával összefonódott személyiségek. A magyar kisebbség önálló szerveződéseit, illetve azok csíráit ellehetlenítették, miközben a felszámolás az SZLKP vezetői részéről jövő informális nyomás és a Csemadok közvetlen hatalmi intézkedései folytán történt. Így volt ez például a Magyar Ifjúsági Szövetség esetében, amely a normalizációs állapotok fojtogató légkörében már nem is kérte a regisztrálást. A Csemadok mint „a szlovákiai magyar kisebbség társadalmi-érdekvédelmi szervezete”⁵ a Nemzeti Frontból kizárva a Művelődésügyi Minisztérium alárendeltségébe került.⁶ Ezzel jócskán csökkent a közéleti szerepe. Nem javasolhatott például jelölteket a nemzeti bizottságokba történő és a parlamenti választások során. Szerepe leszűkült a kultúra területére, elvesztette azt a politikai súlyát, amellyel, ha korlátozott mértékben is 1969-ig rendelkezett. Főként az 50-es évek második felétől kezdve ugyanis az SZLKP hatalmi-döntéshozatali csúcsvezetésének akarata ellenére jelentkeztek, főként az alsóbb szinteken a Csemadokot a magyar kisebbség politikai képviselőiként értelmező tendenciák. A Csemadok ugyanakkor kezdettől fogva a kommunista rezsim minden tiltó igyekezete ellenére az elégedetlenség kifejezésre juttatásának fórumává vált. Mindez abból is adódott, hogy a magyar kisebbségnek egyedüli, a közösség egészére kiható hivatalosan elismert szervezete volt.

A Csehszlovák Szocialista Köztársaság nemzetiségeinek helyzetéről szóló alkotmánytörvény elfogadása után több olyan lépés történt, amely a kisebbségek 1968–69-ben kifejezésre juttatott követelésének teljesítésére irányult. Bár a kisebbségek helyzetének alapvető elveit megszabó alkotmánytörvény létrehozása föderatív szinten történt, a kisebbségi jogköröket meghatározó törvényi keretek megteremtése és a nemzetiségi politika gyakorlati végrehajtása a két tagköztársaságra hárult. A Szlovák Szocialista Köztársaság kormányában a nemzetiségi politikával foglalkozó tárca nélküli miniszteri poszt létesült, melyet Dobos László töltött be, de a normalizációs tisztogatások folytán csak 1970. június 30-ig maradt tisztségében. Távozása után helyére már új minisztert nem neveztek ki.

A Szlovák Nemzeti Tanácsban Nemzetiségi Bizottság létesült, ugyanakkor az elnökség 1968. szeptember 23-i 83. számú határozata nyomán létrejött a Szlovák Nemzeti Tanács Elnökségének Titkársága, az elnökség, illetve a Nemzetiségi Bizott-

ság kiegészítő szerveként. A Szlovák Szocialista Köztársaság kormánya mellett Nemzetiségi Tanácsot hoztak létre Dobos László vezetésével, ugyanakkor a kormánynak is lett Nemzetiségi Titkársága, kiegészítő, kezdeményező és szakfeladatokat ellátó szerveként. Ez egyben a tárca nélküli minisztérium apparátusának szerepét is betöltötte, és kifejezetten a kormánynak alárendelt funkciója is volt. Munkaköri leírását a kormány 1969. augusztus 4-i 203-as számú határozata hagyta jóvá. A Szlovák Szocialista Köztársaság Oktatási Minisztériumában Nemzetiségi Osztály, a Művelődésügyi Minisztériumban pedig nemzetiségi kultúrával foglalkozó munkacsoport alakult.⁷

A Nemzetiségi Titkárság a Szlovák Szocialista Köztársaság Kormányhivatalán belül osztály szintű besorolást kapott, feladatai közé nemcsak a nemzetiségi politikát érintő kormányintézkedések előkészítése és véleményezése tartozott, hanem kiterjedtek a szociális-gazdasági problémáknak, a nemzetiségi kultúrák helyzetének és a médiának az elemzésére is, beleértve a nemzetiségi problémákkal kapcsolatos elemzések és statisztikai feldolgozások elkészítését is. Továbbá alapanyagokat, javaslatokat, állásfoglalásokat és elemzéseket szolgáltatott a kormány Nemzetiségi Tanácsa számára is.

A Nemzetiségi Tanács programja eleinte roppant ambíciózus volt. A testület 1969. április 4-én tartott első ülésén állandó munkabizottságokat alakítottak, külön a magyar és az ukrán részleg számára. Mindkét szakaszon szociálpolitikai, oktatásügyi és kulturális kérdésekkel foglalkozó munkabizottságokat hoztak létre, a kisebbségek sorából származó szakértelmiségiek részvételével. Ezekon kívül ideiglenes munkacsoport alakult az eperjesi (Prešov) Šafárik Egyetem Bölcsészka dékánhelyettesének és a Nemzetiségi Tanács alelnökének, Ivan Bajcurának a vezetésével a Szlovák Szocialista Köztársaság nemzetiségeinek helyzetéről szóló törvényjavaslat politikai irányelveinek a kidolgozására. A munkacsoporton belül *ad hoc* „csapatok”-ra hárult a részproblémák (szervek és képviselő, oktatásügy, kultúra, nyelvhasználat) megvitatására. A Nemzetiségi Tanács munkatervében szerepelt a nemzetiségi iskolaügyről szóló törvény téziseinek kidolgozása is, különös tekintettel a szakközépiskolák és tanonciskolák hálózatának kibővítésére. A Tanács sokszorosított eljárással készülő közlöny rendszeresítését is tervezte, amely fokozatosan időszaki kiadvánnyá jelent volna meg. A tervek között a Szlovák Tudományos Akadémián belül működő önálló Kisebbségkutató Intézet létrehozása is szerepelt, amelynek feladata a kisebbségi problematika komplex vizsgálata lett volna. Erre az intézetre hárult volna az alapanyagok elkészítése a Nemzetiségi Tanács számára.⁸

A Nemzetiségi Tanács 1969-ben még két ízben ülésezett Dobos László vezetésével, de a munka eredeti üteme lelassult. A második, 1969. július 7-én tartott ülés megbízta Dobos Lászlót, Viliam Plevzát, Juraj Zvarát és Gyönyör Józsefet, hogy 1969. július 21-ig dolgozzák ki a nemzetiségek helyzetéről szóló törvény politikai irányelveit. A kormány Nemzetiségi Titkárságának vezetője, Tolvaj Bertalan a nemzetiségek helyzetével foglalkozó törvény alapelveinek téziseit terjesztette elő, amire megbízást kapott. A Nemzetiségi Tanács a járási nemzeti bizottságok, illetve a helyi nemzeti bizottságok mellett létrejövő nemzetiségi testületek problematikájával, valamint a nemzetiségek nyelvén történő televízióadásnak (az 1969-es év második felének végéig esedékes) előkészítésével és a nemzetiségek életét bemutató szlovák nyelvű hírek és tudósítások sugárzásával. Programon szerepelt a Magyar Területi Színház létrehozása Kassa székhellyel.⁹ A Nemzetiségi Tanács következő ülésén

1969. december 2-án a nemzetiségek helyzetéről szóló törvénnyel kapcsolatosan csak szóbeli információk hangzottak el, legalábbis a hivatalos dokumentumok szerint a megelőző tanácskozáson született határozatok ellenőrzése elmaradt.¹⁰

A Kassai Thália Színház 1970-ben ugyan a komáromi Magyar Területi Színház kassai színpadaként létrejött¹¹, de a Nemzetiségi Tanács és a Kormányhivatal melletti Nemzetiségi Titkárság működése a normalizációs tisztogatások megindulásával majd egy évre megrekedt. Még a tanács státútumának a kidolgozása sem vette kezdetét. A titkárság két vezetőjének, Tolvaj Bertalannak és Fedor Gondornak távoznia kellett tisztségéből. Tolvajt kórházi kezelése közben bocsátották el állásából. Okként egyebeken kívül azt hozták fel, hogy a Nemzetiségi Tanács az egyes tárcáknak a nemzetiségi politikával kapcsolatos tevékenységét összehangolni igyekvő szerepre akart szert tenni. Štefan Sádovský, a Szlovák Szocialista Köztársaság kormányának elnöke, aki Dobos László távozása után saját hatáskörébe utalta a nemzetiségi politika intézését 1970. szeptember 30-i hatállyal lényegesen megváltoztatta a Nemzetiségi Tanács összetételét. A Tanácsban létrejöttekor paritásos képvisellel rendelkeztek a szlovákok, a magyarok és az ukránok. A Sádovský által eszközölt változtatások nyomán a testületnek 9 szlovák, 6 magyar és 3 ukrán nemzetiségű tagja lett. Sádovský ezt a lépést úgy indokolta, hogy a kormány Nemzetiségi Tanácsának csupán kiegészítő szerepe van, míg „a nemzetiségi politika megvalósítása az államalkotó nemzet szerveire tartozik, az egyes nemzetiségek képviselőivel együttműködve”. A jelentésben, amelyet a Nemzetiségi Titkárság tevékenységéről a kormány elé terjesztett, közölte, hogy „tevékenységében komoly fogyatékoságok” merültek fel, nehezményezve például a miniszterekkel folytatott közvetlen levelezést és „az autonómítás bizonyos elemeit”.¹² A Nemzetiségi Tanács Sádovský vezetésével csak 1970. november 20-án ült össze. Az egykori mérsékelt reformpárti Sádovský hatalmi pozícióinak megőrzése érdekében a normalizációs politika odaadó, olykor rendkívül kezdeményező végrehajtásának és formálásának szolgálatába szegődött. Ez viszont nem mentette meg őt a hetvenes években attól, hogy politikai „hullá”-vá váljon. Štefan Sádovský a Nemzetiségi Tanács ülésén azzal vádolta meg a Nemzetiségi Titkárságot, hogy „túllépte hatáskörét, beavatkozott a szaktárcák ügyeinek intézésébe”. A nemzetiségi szakosztály szerinte csak tanácsadói és kezdeményező szerep betöltésére jogosult, feladatköre csupán a kifejezetten nemzetiségi kérdéssel kapcsolatos anyagok kidolgozását foglalta magában. Ugyanakkor a Nemzetiségi Tanács hatásköre leszűkült a kultúra és az oktatásügy területére, kiszorultak belőle a szociális és gazdasági kérdések. Míg 1970-ig a nemzetiségek helyzetéről szóló törvény előkészítésével kapcsolatos munkálatok minden valószínűség szerint főként informális politikai nyomás következtében akadoztak, Štefan Sádovský 1970 novemberében nyilvánosan kijelentette, hogy a készülő törvény politikai alaptéziseinek javaslata „politikai okokból elfogadhatatlanok [...] Ezért leállítottam a továbbfolytatást. Az egésznek teljesen újból kell nekiállnunk”. Röggvest magyarázatot fűzött hozzá, hogy is képzelel el a törvényjavaslattal kapcsolatos teendők újratekintését: „javaslom, hogy e munkálatoknak ne vágjunk neki azon nyomban”.¹³ Mindez annak ellenére alakult így, hogy a Szlovák Szocialista Köztársaság nemzetiségeinek helyzetéről szóló törvényjavaslat jóváhagyása a Szlovák Köztársaság kormánynyilatkozatát követően része volt – minduntalan eltolódva – a féléves munkaterveknek.¹⁴

Ugyanakkor 1970-ben a Szlovák Szocialista Köztársaság Belügyminisztériuma kiadta az 1970/93-as számú rendeletét a községnevek, lakótelepek, utcák és nyilvános térségek elnevezésének használatáról. Ez a rendelet nem engedélyezte például az utca-, helység- és községnevek kétnyelvű használatát, kiadását állítólagos „nemzeti érdekek”-re hivatkozva indokolták.¹⁵ A Szlovák Sajtó- és Tájékoztatási Hivatal 1970/585-ös számú, 1970. december 14-én hozott döntése értelmében – amely az említett rendelet 7. paragrafusára hivatkozott – pedig betiltotta a második világháború előtt használatos, történelmi helység- és utcanévek használatát a sajtóban és a tömegtájékoztató eszközökben. Ennek a döntésnek, illetve az idézett rendeletnek a megszegése okán a Szlovák Sajtó- és Tájékoztatási Hivatal a kiadókkal szemben „a törvényadta jogkörön belüli intézkedéseket foganatosíthat”-ott.¹⁶ A hivatal hasonló döntéseket hozott, 405-ös szám alatt, 1971 augusztusában is. Ennek a rendeletnek az abszurd és diszkriminatív volta annál kirívóbb volt, hogy a szlovák nyelvben, természetesen, szankciómentesen használták az eredeti elnevezésektől eltérő földrajzi neveket (például Wien–Viedeň).

A Nemzetiségi Tanács 1971-ben, csakúgy, mint a megelőző évben, csupán egyszer ült össze. A tanácskozás formális jellegű volt, nem tárgyalt semminemű elvi anyagról.¹⁷ A normalizációs tisztogatások fő hullámának tetőzése idején, 1972-ben a tanács munkája kezdett rendszeresebbé válni. Megtárgyalásra került a nemzetiségi iskolákban folyó szlováknyelv-oktatás, a magyar kisebbség helyzete az egyes kerületekben, új magyar osztályok nyitása egyes szakközépiskolákban stb. Olyan témák voltak ezek, amelyek nem váltottak ki komolyabb szembenállást.¹⁸ A Szlovák Szocialista Köztársaság Kormánya Elnökségének 1972. január 26-án hozott, 18-as számú határozata jóváhagyta, négy évi formális fennállás után a Nemzetiségi Tanács statútumát.

A 70-es évek eleje az eredetileg proklamált kisebbségpolitikai törekvésektől való elkanyarodás időszaka volt. A nemzetiségi politika fokozatosan az akkori politikai elit érdeklődésének perifériájára szorult. Az új normalizációs politikai garnitúra a nemzetiségi politika terén sem volt hajlandó belemenni az adott állapotok semminemű változtatásába. Kész volt azoknak a változásoknak a felszámolására is, amelyek a 60-as évek végén következtek be. Helyi szinten már 1969 őszén jelentkezni kezdtek némely, főként új iskolák, illetve magyar tanítási nyelvű osztályok megnyitására irányuló törekvésekkel kapcsolatos problémák.¹⁹

Sokkal súlyosabb kihatása volt azonban a Szlovák Szocialista Köztársaság legfelsőbb szerveinek szintjén történt intézkedéseknek. Már 1968 után abbamaradt a törvények és más jogi normák magyar nyelvű kiadásának korábbi gyakorlata. A Szlovák Nemzeti Tanács Nemzetiségi Bizottságát az 1971-es választásokat követően megszüntették, illetve összevonták a Szlovák Nemzeti Tanács nemzeti bizottságokkal, államigazgatással és a nemzetiségi ügyekkel foglalkozó bizottságával. A valóságban azonban a nemzetiségi politika ezen a bizottságon belül is marginális szerepet játszott. Két év leforgása alatt ez a bizottság nem adott ki semminemű, a nemzetiségekkel kapcsolatos tájékoztatást.

Az Oktatásiügyi Minisztérium Nemzetiségi Főosztálya osztályszintre került, vagyis a tárcán belül visszaállt az eredeti állapot. A Szlovák Szocialista Köztársaság Művelődésügyi Minisztériumában 1971 után a nemzetiségi problematika egyetlen munkatársra tartozott. A kormány magyar nemzetiségű miniszterhelyetteseinek fo-

kozatosan olyan ügykörök jutottak, amelyek össze sem függtek a nemzetiségi problematikával. Bonyolódott a magyar nemzetiségű diákok magyarországi főiskolai tanulmányait lehetővé tevő államközi megállapodás végrehajtása is. Az illetékes főiskolán történő felvételi megbeszéléseken túlmenően az érdeklődőknek a tantestülettől kapott véleményezésre és Szlovákia Kommunista Pártja iskolai szervezetének, a járási pártbizottságnak a beleegyezésére is szüksége volt, sőt külön az oktatási minisztériumban lezajló felvételi megbeszéléseket is megköveteltek.

Míg a Cseh Szocialista Köztársaság kormánya 1970. február 20-án jóváhagyta, hogy a vegyes lakosságú kerületekben, járásokban, városokban, illetve községekben a nemzeti bizottságok mellett nemzetiségi testületek is létesüljenek, a Szlovák Szocialista Köztársaság Belügyminisztériuma hasonló testületek létrehozását 1970/184-es számú, 1970. február 9-én kelt levelével elutasította.

A Szlovák Sajtó- és Tájékoztatási Hivatal intézkedései kedvezőtlenül érintették a kisebbségi folyóiratokat, a három magyar hetilap bejegyzését (*Hét, Világ, Nő*) érvénytelenítették. Tehát ki voltak téve a megszűnés veszélyének, miközben a *Hét* a Csemadok lapja volt. Az említett lapok szerkesztőségi munkatársai felmondást kaptak, amelyet később visszavontak.²⁰ A Szlovák Rádió 1971. január 3-i hatállyal megszüntette a napi ötperces híradást a szlovákiai országos hullámhosszon. Ennélfogva a csehszlovákiai magyar nyelvű rádióadás számára kijelölt hullámhossz Csehországban, avagy Észak-Szlovákiában élő és dolgozó magyarok számára hozzáférhetetlené vált. A Csehszlovák Televízió magyar nyelvű, még 1969-ben tervezett adása a hetvenes évek elején sem valósult meg.

Vladimír Mináč *Dúchanie do pahrieb (Parázfúvás)* című alkotásának több szlovák folyóirat általi közlése, majd könyvalakban történt megjelenése érthetően nem hozott javulást a szlovák–magyar kapcsolatokban, ellenkezőleg, a magyar értelmiség Mináč irodalmi díjjal való kitüntetésében magyarellenes légkör kialakítására irányuló szándékot látott. Maga a közlés, de talán még az ilyen jellegű mű kitüntetése sem kellett, hogy aggályokat váltson ki, amennyiben Vladimír Mináč érveivel vitába lehetett volna szállni. Ez azonban az 1970–71-es év fordulóján már lehetetlen volt.

Ezidőtájt a nemzetiségi kérdéssel kapcsolatos egyes lépéseket bíráltnak vetette alá a kormány Nemzetiségi Titkárságának munkatársa, Gyönyör József, aki javasolta a kormány Nemzetiségi Tanácsának átszervezését, a nemzeti bizottságok melletti nemzetiségi testületek létrehozását és a Szlovák Szocialista Köztársaság nemzetiségeinek helyzetével foglalkozó törvény kidolgozását.²¹ Továbbá bírálta a magyar szakember-utánpótlás képzése terén uralkodó helyzetet. A szlovák–magyar viszonyban meglévő negatív berögződések leküzdése érdekében javasolta a honismeret, a földrajz és a történelemoktatásban használt tankönyvek kölcsönös összevetését. Keltezés nélküli elaborátumában írt a magyar tanítási nyelvű szakiskolák létesítésének, a magyar tanítási nyelvű óvodák és – főleg mezőgazdasági irányzatú – szakközépiskolák hálózatának felülvizsgálatának szükségességéről. Felhívta a figyelmet a magyar kulturális intézmények, úgymint könyvtárak, múzeumok és képtárak hézagosságára és javaslatot tett azok kiépítésére. Külön figyelmet szentelt a nemzetiségileg egyes területek fejletlenségének, ahol a legégetőbb problémaként a munka-lehetőségek hiányát, s az ezzel összefüggő elvándorlást jelölte meg. Problémát látott a magyar lakosság műveltségi szintjében is, alacsonynak tartva azt, továbbá a magyar lakosság kedvezőtlen szociális összetételében (a magyar kisebbség 40%-a

abban az időben a mezőgazdaságban dolgozott), a nők alacsony foglalkoztatottságában, amely inkább csak szezonmunkákra korlátozódott, valamint a kisebbséglakta területek iparosításának alacsony szintjében. Ezek a tényezők visszatükröződtek a nemzetiségi közösségek tagjainak alacsony életszínvonalában is.

Kedvezőtlen változások érték a Szlovák Szocialista Köztársaság Kormánya Nemzetiségi Titkárságát is, főleg ama vádakot követően, amelyeket a titkárság munkatársai ellen Štefan Sádovský részéről 1970 szeptemberében és novemberében megfogalmazódtak. Felülvizsgálatuk után kiderült, hogy semminemű jogsértés nem történt.²² A hivatal vezetősége a munkatársak panaszai szerint nem teremtette meg a kedvező elhelyezési lehetőséget és nem biztosította a munkatársak megfelelő értékelését sem. Sádovský miniszterelnök-helyettes döntése alapján a munkatársak száma a feladatok mennyiségére való tekintet nélkül az eredeti 15 főről 6-ra csökkent, az adminisztratív személyzetet is beleértve. A Kormányhivatal berkeiben 1973. március elején a titkárság megszüntetéséről szóló hírek keltek szárnyra. Ennek az intézkedésnek a végrehajtása június végéig lett volna esedékes. A titkárság alosztályként, illetve munkacsoportként olvadt volna be a Kormányhivatal 2. osztályába, vezetője csupán a Nemzetiségi Tanács titkári teendőit látta volna el, s mided együtt járt volna további jogkörcsorbítással és a munkatársak számának csökkentésével. A Szlovák Szocialista Köztársaság Kormányhivatalában és egyéb különböző pozsonyi központi szervek „háza táján” nem hivatalos úton olyan nézetek terjedtek, amelyek szerint felesleges egy olyan részleg fenntartása mint a Nemzetiségi Titkárság.

A tervezett intézkedések ellen a Nemzetiségi Titkárság munkatársai 1973. április 4-én kelt levélben tiltakoztak. Rámutattak az ilyesfajta lépés kedvezőtlen következményeire, utalva például a magyar kisebbség és a szlovák többség kapcsolatát érintő feszült légkör kialakulására. Ugyanakkor arra is célzást tettek, hogy a Nemzetiségi Titkárság megszüntetése része a kormány Nemzetiségi Tanácsa leépítését és fokozatos megszüntetését előkészítő folyamatnak. A titkárság megszüntetését fontolgató szándékok indoklásául a Cseh Szocialista Köztársaság tapasztalait hozták fel, holott ott az 1970-es népszámlálás szerint német, illetve lengyel nemzetiségűnek 80 ezer (0,8%), illetve 67 ezer (0,7%), azaz összességében a lakosság 1,5%-a vallotta magát, míg Szlovákiában a magyar és az ukrán lakosság aránya 13,1%-ot tett ki. A szlováktól eltérő anyanyelvűnek a lakosság 14,7%-a vallotta magát. Mindezen túl a Nemzetiségi Titkárság hivatkozott a Cseh Nemzeti Tanácsnak a nemzeti bizottságokkal és nemzetiségekkel foglalkozó bizottsága mellett létrehozott kisebbségi testületre, a Cseh Szocialista Köztársaság Oktatási Minisztériuma mellett kialakított tanácsadó testületre és a vegyes lakosságú régiók nemzeti bizottságainak valamennyi szintjén létező nemzetiségi testületekre. A Cseh Szocialista Köztársaságban nem hoztak olyan jogszabályt sem, mely tiltotta volna a „helytelen” helységnevek (tehát a kisebbség által használt elnevezések) használatát a nemzetiségi sajtóban.

A szóbanforgó dokumentum rámutatott az 1969 utáni nemzetiségi politika „hibái[ra] és fogyatékságai”-ra. A Szlovák Szocialista Köztársaság Kormányhivatala Nemzetiségi Titkárságának munkatársai szerint nem tartották be az egyes régiók arányos gazdasági-szociális fejlesztését, főként Dél- és Kelet-Szlovákiában. Ennek következtében az említett térségekben, kiváltképp Kelet-Szlovákiában munkaerőfelesleg mutatkozott, ami elvándorlást, illetve ingázást idézett elő.

Az iskolaügy területén a beadványok szerzői bírálták a nem kielégítő magyar tanítási nyelvű szakközépiskolai hálózatot. A kisebbségi fiatalok gyakran nyelvi okokból előmeneteli problémákkal küszködtek. A műveltségszerzéshez való hozzáférhetőség hiányos lehetőségei folytán nem alakultak ki a nemzetiségi fiatalok elhelyezkedésének egyforma feltételei. A könyvtári állomány nem felelt meg a nemzetiségi arányoknak. Nyitott problémának számított a Magyarországról behozott könyvek magas ára.

A Titkárság munkatársai bíralták a nemzetiségeknek az államigazgatásban való részvételi arányát is, méghozzá a magyar többségű járásokban, főleg a kerületi és a járási nemzeti bizottságok apparátusát, a nemzeti bizottságok testületeit és a központi szerveket illetően.²³ Az eredeti ígéretek ellenére nem létesültek nemzetiségi testületek a nemzeti bizottságok mellett. Bár a Csehszlovák Szocialista Köztársaság 1968/144-es számú alkotmánytörvénye megszabta a nemzetiségi problémákat szabályozó jogi normák meghozatalát, ilyenek kidolgozása elmaradt. Nem valósult meg a jogszabályok magyar nyelvű kiadása sem. Elégedetlenséget váltott ki az a tény, hogy a hetvenes évek elején eltávolították a kétnyelvű utcatáblákat is. A napi sajtóban továbbra is tilos volt a magyar helységnevéhasználat.²⁴

A szlovákiai nemzetiségi problematikáról folyó közbeszédben 1973 után újból kezdett téma lenni a kétnyelvűség gyakorlati alkalmazásának biztosítása a nemzetiségileg vegyes területeken. A Nemzetiségi Tanács pozitívan értékelte a kétnyelvűség tiszteletben tartását a bírósági gyakorlatban, ahol lehetőség nyílt az anyanyelvi ítélethozatalra és az anyanyelvű végzések kézbesítésére.²⁵ A kétnyelvűséggel kapcsolatban különféle nézetek hangzottak el. A Szlovák Szocialista Köztársaság belügyminiszterének helyettese, Ján Gonda a Nemzetiségi Tanács 1973. június 6-án tartott ülésén ismételten rámutatott a „helytelen helységnevek” használatának tilalmára a már említett 1970-ből származó rendelet értelmében.²⁶ Ez a probléma a politikai életben az elkövetkező években ismételten fel-felvetődött anélkül, hogy sikerült volna megnyugtató megoldást találni. Bár a Belügyminisztérium 1970/93-as számú rendelete értelmében az utcák és nyilvános térségek kétnyelvű megjelölését a magyarlakta területeken nem tiltotta, a kétnyelvűség érvényesülése gyakran a járási tisztségviselők magatartásától függött.²⁷ A már említett Ján Gonda korántsem a rendelet mérsékelt értelmezését szorgalmazta. Az Érsekújvári Városi Nemzeti Bizottság folyamodványára, mely arról kért tájékoztatást, hogy feltüntethetők-e két nyelven az utcanévek, azt válaszolta, hogy az utcák és a nyilvános térségek elnevezésének a szlovák nyelv szabályaihoz kell igazodnia, tehát idegennyelvű alak csak a szlovák elnevezésből származtatható. Az ügyet azzal zárta le, hogy „a szándék megvalósíthatatlan”. A döntést úgy indokolta, hogy az utcanévek és nyilvános térségek elnevezésének szlovák nyelvű használata a második világháború utáni hagyomány: „Ezt az állapotot politikailag úgy kell értelmezni mint a nemzeti és demokrárikus forradalom örökérvényű attributumát”. A szóban forgó rendelet bárminemű megváltoztatását elvettette. A somorjai kétnyelvű utcanéveket úgy minősítette, mint „megengedhetetlen elnevezések” bevezetését. Az ottani városi nemzeti bizottság ezt az intézkedést még az 1971-i évi választások előtt hozta a járási nemzeti bizottság és a Nyugat-szlovákiai Kerületi Nemzeti Bizottság tudta nélkül.²⁸ Annak ellenére, hogy Somorja esetében úgynevezett megengedhetetlen utcanévéhasználat érvényesült, senki sem merészelt eltávolítani a kétnyelvű utcatáblákat.

A Szlovák Szocialista Köztársaság Belügyminisztériuma a helységek, illetve utcák és nyilvános térségek elnevezésének kérdésére 1973 júniusában tért vissza. Pepich belügyminiszter megállapította, hogy „rég megszüntetett helységnevek élednek újra” főleg a kisebbségi tömegtájékoztató eszközökben. Elvetette a kétnyelvű helységnévhasználatot, mert „egész sor 1948-ból eredő elnevezésnek nincs más nyelvű megfelelője”. Azokban az esetekben, amikor úgymond 1948 után nem történt elnevezésváltás, *Dunajská Stredá*val vagy *Nové Zámky*val példálózva, Pepich szerint a kétnyelvű elnevezés használata „politikailag, jogilag és gyakorlatilag kivihetetlen”, minthogy a szlovák elnevezések már berögződtek. Ilyen esetben a kétnyelvűség bevezetése Pepich szerint egyet jelentene a kisebbségi elszigetelődés művi felelevenítésével. Ugyanakkor ellentétbe kerülne a nemzetek közeledésének elvével. Ezzel kapcsolatban idézte Leonyd Iljics Brezsnyev szavait az orosz nyelv más nemzetek általi elsajátításáról, amelyek a Szovjet Szocialista Köztársaságok Szövetségének 50. évfordulója alkalmából hangzottak el, hangsúlyozva, hogy „megengedhetetlen akadályok állítása a nemzetek közeledésének folyamatába”. Pepich kiemelte, hogy az utcák elnevezése az 1970-ben kiadott rendelet szerint csak más nyelvű alapszót tartalmazhat, de a kivitelezésnek a szlovák nyelv szabályaival összhangban kell történnie. Ezért szerinte megengedhető volt a Petőfiho ulica alak használata, de a Petőfi utca már nem. Somorja esetében idézte a Nyugat-szlovákiai Kerületi Nemzeti Bizottságnak a „hibás utcatáblák” eltávolítására felszólító utasítását, hogy az ne váltson ki „politikailag nem kívánatos visszhangot”. Felhívta a figyelmet arra, hogy az elnevezéseket tartalmazó táblák gyártására monopóliumszerűen beállított Kodreta Myjava vállalat, és annak szakolcai üzeme belső rendszabály alapján köteles ilyen elnevezésű, az érvényes rendelettel ellentétes táblák gyártását elutasítani. Hasonlóképpen a helységnévtáblák estében is csak a fenti „módosítás” érvényesülhetett. Határozottan elutasította például, hogy a szlovák etimológia szerinti elnevezés mellett például Sládkovičovo esetében magyar alakváltozat – Diószeg – is szerepeljen. Jelentésében azt állította, hogy a szlovák elnevezések már berögződtek a köztudatban. Az anyagból persze nem derül ki, hogy az adott problematikáról mi volt a nemzetiségileg vegyes területek lakosságának a véleménye. Ugyancsak valószínű, hogy bármely tisztségviselő, aki az adott kérdésben eltérő módon foglalt volna állást, számítnia kellett volna legalábbis a posztjáról való távozással. A belügyminiszter továbbá rámutatott arra is, hogy az *Új Szó* sem veszi figyelembe az egynyelvű (szlovák nyelvű) helységnévtárat. A jelentésből nem világos: amennyiben a 1948 után jóváhagyott helységnevek berögződtek a köztudatban, honnan származtak a „helytelen” helységnevek és miért élt a kétnyelvű helységnévhasználat igénye. A belügyminiszter jelentése mindazonáltal leszögezte, hogy „a nyelvhasználati probléma lényegében megoldottnak tekinthető”.²⁹

A kétnyelvűség kérdése vita tárgya lett például a Nemzetiségi Tanács 1974. február 11-i ülésén. Az idétájt széles körben terjedt az a nézet, hogy a kétnyelvűség „relatív jelenség, amelyre csupán addig van szükség, amíg az egyes nemzetiségek képviselői nem tanultak meg szlovákul”. Ugyanakkor a tanács többi tagjai, szlovák nemzetiségűeket is beleértve, mint például Juraj Zvara, felhívták a figyelmet arra, hogy „a kétnyelvűség a vegyes lakosságú területeken tartós érvényű elvnek számít”. Felhozta a nemzetiségi nyelvhasználatnak a hivatalos érintkezésben való szükségességét is. Szorgalmazta a nemzetiségek helyzetével foglalkozó törvény jóváhagyását,

ugyanakkor annak a véleménynek adott hangot, hogy a nyelvhasználati kérdést központi szinten kellene rendezni. Hangsúlyozta, hogy „az állampolgárok jogtudatának alakítására a nemzetiségi kapcsolatok terén is szükség van, annak ellenére, hogy a nemzetiségi kapcsolatok voltaképpen politikai kapcsolatok”. Kijelentette, hogy a nyelvhasználati kérdés megoldása „nemcsak a magyarok ügye, hanem elsősorban a mienké, a szlovákoké”. Juraj Zvara nézeteit támogatták a Nemzetiségi Tanács magyar és ukrán nemzetiségű tagjai is. A Nemzetiségi Tanács a Szlovák Szocialista Köztársaság kormányának javasolta, hogy a nemzetiségek nyelvének használatát jogi szabályozással, illetve az érvényben levő intézkedések módosításával biztosítsa.³⁰ A kétnyelvűséget illetően azonban az elkövetkező években sem került sor semminemű jogi norma elfogadására.

Ezekben az években a magyar kisebbség képviselői bírálóan tették szóvá, hogy a magyar nyelvű beadványokra és panaszokra az etnikailag vegyes területeken az illetékes államigazgatási szervek szinte kizárólag szlovákul reagáltak, s állítólag ez még a nyugdíjkérelmekre is kiterjedt.³¹ Általában azonban az adott községben mindig akadt valaki, aki a szlovákul nem tudó polgártársának az államigazgatási szervek végzését lefordította. Másrészt viszont a nemzetiségileg vegyes területeken magas volt a szlovák nyelvű beadványok (80–90%) aránya. A Nemzetiségi Tanács által készített jelentés szerint e mögött a magyar nemzetiségű lakosok aggályai húzódtak meg, attól tartva, hogy beadványaik kedvezőtlenebb elintézésben részesülnek, ha nem szlovákul íródnak. Másrészt viszont a szóbeli érintkezés a nemzetiségi bizottságokon azon a nyelven történt, amit az illető használt. Amennyiben az adott nyelvet a nemzeti bizottság munkatársa vagy tisztségviselője nem beszélte, a tárgyalás tolmács segítségével történt. Helyi szinten a tárgyalási nyelv jórészt a magyar volt, ezen a nyelven jelentek meg az általános érvényű rendeletek is. Ugyanakkor viszont panaszok jelentkeztek a szlovák nemzetiségű lakosok részéről, hogy például a helyi hangszóró egyes községekben a híreket csak magyar nyelven teszi közzé. A polgári ügyek testületei által tartott polgári szertartások az említett jelentés szerint következetesen két nyelven történtek. A valóságban azonban előfordult, hogy a helyi nemzeti bizottság elnöke nem volt hajlandó magyarul esketni, ahogy az Szencen történt. A Dunaszerdahelyi, Érsekújvári és a Komáromi Járási Nemzeti Bizottság ülésére kerülő anyagok két nyelven készültek, a nagykürtösi járásban állítólag maguk a magyar képviselők javasolták, hogy az alapanyagok csak szlovákul készüljenek, mert nincs szükség „a dolgok komplikálására”. A járási nemzeti bizottság üléséhez fordításától Dunaszerdahelyen kívül eltekintettek. A Nemzetiségi Tanács jelentése szerint az esetek döntő többségében a helyhatósági képviselők és a nemzeti bizottságok munkatársai képesek voltak a jogi intézkedések szlovák nyelvű kezelésére. A jelentés megállapította, hogy a csehszlovákiai körülmények között a nyelvi jogok érvényesítésének szabályozásában a helyi szintű megoldások a legelfogadhatóbbak. A jelentésből tehát az derült ki, hogy nincs szükség a nyelvhasználat törvényerejű szabályozására, a szlovák–magyar együttélés a vegyes lakosságú területeken úgyszólván ideális.

A Nemzetiségi Tanács tagjai és minden valószínűség szerint a Nemzetiségi Titkárság tagjai is azonban más véleményen voltak. Bár a nemzeti bizottságok apparátusában alkalmazottak mintegy 20%-a tudott magyarul, komoly problémáik voltak a szakterminológiával. A nemzeti bizottságok munkatársainak nemzetiségi összeté-

tele a nemzetiségi lakosság százalékarányának (főként a magyarság esetében) csupán helyi, illetve városi szinten felelt meg. A Nemzetiségi Tanács észrevételei alapján a magyar nyelvű jelentések számának csökkenésében közrejátszott a fordítások alacsony színvonalja is. Az 1971-es évvel kezdődően elmaradt a szavazócédulák kétnyelvű elkészítése is. Annak ellenére, hogy az érvényes törvények lehetővé tették, hogy a gyermekek magyar nyelvű keresztnévet kapjanak, a Szlovák Szocialista Köztársaság Belügyminisztériuma által, az anyakönyvi hivatalok számára kiadott hivatalos névjegyzékben csak azok szlovák nyelvű megfelelője szerepelt. Előfordult hogy az anyakönyvvezető a magyar nevet csak a Szlovák Tudományos Akadémia Nyelvtudományi Intézetének ajánlására volt hajlandó elfogadni. A Nemzetiségi Tanács tagjai bírálták a Szlovák Sajtó- és Tájékoztatási Hivatal 1971-ből származó intézkedését is, mely szankciókat helyezett kilátásba a helységnevek magyar nyelvű használatáért. Szerintük ezek használata arról tanúskodott, hogy „a művi úton létrehozott helységnevek” nem gyökeresedtek meg a kisebbségi lakosság körében.³² A Szlovák Szocialista Köztársaság Kormánya csak egy 1980-ban hozott³³ határozatával engedélyezte az államigazgatási szervek számára az utcák és térségek kétnyelvű megjelölését a kisebbséglakta területeken.³⁴

Az 1969-es évet követően a nemzetiségi tudományos kutatóhely létrehozásának témája is tabu lett. A Nemzetiségi Titkárság csak 1973 júniusában tért vissza erre a kérdésre. A Szlovák Tudományos Akadémia első alelnöke, Vojtech Filkorn, akinek ez a kérdés gondjaira lett bízva, arról tájékoztatott, hogy az SZTA Elnöksége mellett a nemzetiségi kutatást koordináló bizottság alakult. Önálló tudományos kutatóhely létrehozását már nem emlegette, annak ellenére, hogy az 1969–70-es években egy ilyen lépés megtétele része volt a Nemzetiségi Tanács hivatalos programjának, amivel a Szlovák Szocialista Köztársaság Kormányának és Szlovákia Kommunista Pártja Központi Bizottságának képviselői is egyet értettek. A nemzetiségi kutatás Vojtech Filkorn szerint az Akadémia tudományos kollégiumának kibővítése révén valószínűsíthető meg. A Nemzetiségi Tanács a nemzetiségi szakkutatást a történelem, a nyelvészet, az anyagi és szellemi kultúra és a szociológia területén szorgalmazta.³⁵ A szlovákiai nemzetiségekkel foglalkozó önálló tudományos kutatóhely létrehozásának gondolatát Vojtech Filkorn végérvényesen 1977-ben futtatta zátonyra, amikor a Nemzetiségi Tanács számára készített jelentésében közölte, hogy az Akadémia általa vezetett, a nemzetiségi kutatással foglalkozó bizottság számára elsődleges a létező tudományos intézmények nemzetiségi összetételének javítása.³⁶

Nemcsak a magyar kisebbség tagjai, hanem a Szlovák Szocialista Köztársaság hivatalos képviselői is 1970-től kezdve a szlovákiai magyar és ukrán lakosság súlyos problémájának tekintették az alacsony műveltségi szintet. Egyes nézetek szerint a magyar lakosság műveltségi színvonalja volt a legalacsonyabb Csehszlovákia nemzeti és nemzetiségi közül.³⁷ Annak ellenére, hogy a gimnáziumok első osztályába felvett magyar tanulók száma az 1975/76-os iskolaévben megfelelt a magyar etnikum Szlovákia egész lakosságán belüli arányának, viszont a szakközépiszólába felvett tanulóknak csupán 7,65%-a volt magyar.

Más volt a helyzet a főiskolákon. A magyar nemzetiségű főiskolások számárányának növelését a Szlovák Szocialista Köztársaság 1973/238-as és 1977/290-es számú határozata is szorgalmazta. Az 1975/76-os iskolaévben felvett 11 290 főiskolai hallgató közül csupán 514 volt magyar (1111 jentkező közül) és 134 ukrán

(203 jelentkező közül). A csehországi főiskolákra 120 magyart és 15 ukránt vettek fel, 30 diák Magyarországon folytatta tanulmányait. A magyar nemzetiségű újdonsült főiskolai hallgatók tehát a tanulmányaikat megkezdő diákok csupán 5,87%-át, az ukránok pedig 1,35%-át tették ki. A Szlovák Szocialista Köztársaság oktatásügyi miniszterhelyettese, Marta Vlačihová 1975 októberében kelt jelentése hangsúlyozta: a magyar nemzetiségű közép- és főiskolai diákokra „fokozott figyelmet kell fordítani, hogy képesek legyenek elsajátítani a tananyagot és sikeresen folytathassák közép- és főiskolai tanulmányaikat”. Dél-Szlovákiát illetően a négyéves, érettségivel végződő szakirányzatok megnyitásának előnyben részesítését szorgalmazta. Továbbá tanácsolta, hogy a felvételi megbeszélések során tekintettel kell lenni „az esetleges gyengébb szlovák nyelvű kifejezőkészségre” a magyar nemzetiségű jelentkezők esetében.³⁸ A szlovák kormány 1976 szeptemberében döntést hozott a szakterminológia kétnyelvű oktatásáról a szaktantárgyakat és összefoglalókat illetően, valamint a szaktantárgyakkal kapcsolatos szlovák nyelvű konverzáció rendszeresítéséről.³⁹ A magyar nyelvű óvodákban 1977. szeptember 9-ével kezdődően az ötödik életévüket betöltött gyermekek számára bevezették a szlovák nyelvű artikulációs bázis napi gyakorlását.⁴⁰ A kisebbségi nyelvek hivatalos érinkezésben, a nemzetiségi bizottságok ügyintézésében történő használatával kapcsolatos, 1977-ben történt felmérés szerint – amelynek a kétnyelvűsége kiterjeszthető alkalmazhatóságát a Nemzetiségi Tanács tagjai kétségbe vonták – a terebesi és a nagykütrtösi járásban a harminc éven aluli magyar nemzetiségű fiatalok megközelítőleg 90%-a bírta a szlovák nyelvet. A füleki és a dunaszerdahelyi járásban, ahol a legrosszabb volt a helyzet, ez az arány csupán a 60%-ot érte el. A hetven év fölötti korosztályokban a szlováknyelv-tudás szintje, járásoktól függően a 30–60% között mozgott. Ugyanakkor a jelentés leszögezte, hogy a 30–60 közötti korosztályok szlovák nyelvismerete jobb volt, mint az iskolából kikerülő fiataloké.⁴¹ Ez a probléma nemcsak a hatalmi elitet nyugtalanította, hanem a magyar kisebbség egy részét is, mert a magyar népesség alacsony műveltségi szintjében ez a tényező is közrejátszott.

Azonban 1978-ban ellenkező irányú, a szlovákiai nemzetiségi jogok korábbi színvonalának lesoványítására irányuló tendenciák teljes mértékű kibontakozása is kezdődött. Az 1978-as év tavaszán a szlovák hatóságok a nemzetiségi iskolákon folyó szlovák nyelvoktatás kiszélesítésére törekedve egyes, főként műszaki és természettudományi tantárgyak kétnyelvű oktatásának bevezetése mellett döntöttek, ami valójában egyet jelentett azok szlovák nyelvű oktatásával. A nemzetiségi oktatásügyben uralkodó tényleges helyzet folytán ez az intézkedés elsősorban a magyar tanítási nyelvű iskolákat érintette. A készülő intézkedések törvényi megalapozását már meg is tárgyalta a Szlovák Nemzeti Tanács Elnöksége. Ez ellen az intézkedés ellen a magyar értelmiség soraiból jövő, egyének és csoportok által kezdeményezett tiltakozáshullám indult. A szóban forgó intézkedés adott ösztönzést a szlovákiai magyar ellenzék első szervezetének, a Csehlovákiai Magyar Jogvédő Bizottságnak a létrejöttéhez. A körülmények összejárásán folytán ez volt az első szlovákiai szervezett nem hivatalos csoportosulás a normalizáció időszakában. Az alapító tagok, Nagy László, Duray Miklós és Püspöki Nagy Péter a 60-as években részt vettek a magyar főiskolások József Attila Klubjának tevékenységében.⁴² A Jogvédő Bizottság bevezető nyilatkozatában elítélte a készülő intézkedéseket, a nemzetiségi diszkrimináció és asszimilációs tendenciák megnyilvánulásának nevezve azokat. A nyilatko-

zatnak szerepe volt abban, hogy az illetékes szervek egy bizonyos időre leállították a tervezett iskolaátszervezést.

A nemzetiségi iskolák oktatási nyelvének megváltoztatásával kapcsolatos elképzelések 1978 végén újból felbukkantak, miközben a Szlovák Szocialista Köztársaság Oktatásügyi Minisztériuma ezeket a magyar nemzetiségű középiskolai tanulók és főiskolások, főként műszaki irányzatú diákok számának növelésére irányuló törekvésnek állította be. Ezek szerint egyes tantárgyak, például a matematika, fizika, kémia oktatása egy későbbi szakaszban, illetve az alapiskola felsőbb osztályaiban tisztán szlovák nyelven történt volna. Kilátásba helyezték a „kétnyelvű” oktatás fokozatos bevezetését minden tantárgyra vonatkozóan, a magyar nyelvet kivéve. Az Oktatási Minisztérium az említett javaslat indoklásaként többek között a magyarországi nemzetiségi iskolák gyakorlatára hivatkozott, ahol magyarul folyt valamennyi tantárgy, illetve a természettudományi tantárgyak oktatása, a nemzetiségi nyelvet kivéve. Az első szakaszban, 1979. szeptember 1-jével kezdődően azokon az iskolákon indult volna meg ennek az elképzelésnek a megvalósítása, ahol erre megvoltak a politikai feltételek (a szülők beleegyezése), valamint a káder és nyelvi adottságok, például a városokban és az etnikailag vegyes területeken. Az oktatási nyelv megváltoztatását az iskolaigazgatóknak kellett kérelmezniük az illetékes nemzeti bizottságnál. A következő szakaszban a változásnak valamennyi nemzetiségi iskolán végbe kellett mennie. A folyamat lezárulásával 1983-ra számoltak.⁴³

A Csehszlovákiai Magyar Jogvédő Bizottság Ján Gregorhoz, a Szlovák Szocialista Köztársaság miniszterelnökéhez intézett, 1979. január 5-i keltezésű levelében a készülő intézkedéseket arra irányuló törekvésként minősítette, hogy „a magyar nemzetiségi kiépített iskolarendszert felszámolva csupán a magyar nyelvet is oktató iskolákat hozzanak létre”. A bizottság szerint ezek az intézkedések arra voltak hivatottak, hogy „elősegítsék a magyar, főként a magyar nemzetiség fokozatos felszámolását a csak szlovákok által lakott homogén szlovák állam létrehozása érdekében [...] Ilyen politika nem eredményezhet jó állampolgárokat, hanem ellenséget, összekülvöket teremt, akik felhasználják az adandó lehetőségeket az elnyomó állam elleni fellépésekre. Nem szükséges hangsúlyozni ezeknek az intézkedéseknek végzetesen téves és etnocid indíttatású voltát”.⁴⁴ A Juraj Buša szlovák oktatási miniszter által előterjesztett javaslat negatív visszhangot váltott ki a magyar kisebbség hivatalos képviselői között is. A Nemzetiségi Tanács üléséről készült jegyzőkönyv nem teszi lehetővé a vita részletes rekonstruálását. Viszont az ülés résztvevői a javasolt intézkedések végrehajtására irányuló törekvést „rendkívül kényes politikai, szervezési és pedagógiai kérdés”-nek minősítették. Nézetük szerint az előterjesztett javaslat az adott helyzetben „a káderbiztosítás szempontjából”-ból nehezen volt keresztülvihető. Ugyanakkor a Nemzetiségi Tanács tagjai javasolták az előterjesztett koncepciónak a magyar tanítási nyelvű alap- és középiskolák igazgatóival és széles körű pedagógusi aktívájával történő konzultálását, hogy az intézkedés „ne válhasson nemzetiségi ellentétek forrásává”.⁴⁵

A hozzáférhető források alapján feltételezhető, hogy a szlovák állami szervekben és az SZLKP vezetésében ezidőtájt nem volt egyértelmű elképzelés a nemzetiségi politika további alakulásáról. Az úgynevezett kétnyelvű oktatásra vonatkozó javaslatok 1978 tavaszán jelentek meg, miközben még ugyanezen év októberében a közép-fokú szaktanintézetekkel kapcsolatban az anyanyelvű oktatás kibővítését emle-

gették. Viszont az 1978–79-es év fordulóján, majd később az úgynevezett kétnyelvű oktatás kérdése rendkívül sürgetően vetődött fel, bár végleges döntés sohasem született. Minden valószínűség szerint a kommunista rendszer hatalmi elitjét Szlovákiában eleinte meglepetésként érte a magyar lakosság ellenállása, ami nemcsak az értelmiség, hanem a Csemadok hivatalos képviselői részéről is megnyilvánult, később pedig tartottak a szlovák–magyar feszültség növekedésétől. Miközben már a hasonló javaslatok pusztá előterjesztése is nyugtalanságot és kedvezőtlen reakciót kellett hogy kiváltson a magyarság körében, hozzájárulva nemcsak az ellenzéki hangulat, hanem az állam belső stabilitását érintő potenciális kockázatok fokozódásához is.

A magyar kisebbséggel szembeni nemzetiségi politikát ezidőtájt több tényező is befolyásolhatta. Ezek egyike minden valószínűség szerint annak a szovjet tézisnek a hatása volt, mely a nemzetek és nemzetiségek közeledését és fejlődését szorgalmazta, miközben maga az így felfogott folyamat már kezdett átnőni az erőltetett összeolvadásba. Ez a tézis már a hatvanas években is felbukkant, viszont a hetvenes években, főleg a bolsevik forradalom 60. évfordulóját követően már elszabadult az új minőségű egység formálódásának, az úgynevezett szovjet nép kialakulásának hangsúlyozása az ideológiai életben. Az orosz nyelvben e fogalmat a „szovjetszkij narod” kifejezéssel jelölték, ami etnikai kategóriaként, mint új nemzet formálódásaként is értelmezhetővé vált. A Szovjetunióban ez a koncepció az oktatás és egyáltalán a közélet eloroszosításában nyilvánult meg a nemorosoz köztársaságokban. Valószínű, hogy a csehszlovákiai kommunista rezsim követte ezt a Szovjetunióban meghatározóvá vált trendet. Míg a Szovjetunió egyes területein az eloroszosítás számára kedvező körülmények alakultak ki, más régiókban, ahol a virtuális és a szociális valóság nem volt összhangban, ez a folyamat adminisztratív eszközök alkalmazásával történt. Ilyen helyzetbe került a dél-szlovákiai magyarság is, amely megőrizte a szervezettség és a nemzeti öntudat magas fokát

A csehszlovákiai kommunista hatalom részéről a magyar kisebbséggel szembeni kurzus éleződésének egyik oka minden valószínűség szerint az ellenzéki irányzatok mind csehszlovákiai, mind magyarországi, hetvenes évekbeli felélényküléséből is adódhatott. A magyarországi értelmiségiek valamennyi szellemi és irodalmi áramlatot felölelő csoportja, Konrád Györggyel kezdődően Csurka Istvánig nyilatkozatot tett közzé, amelyben kifejezésre juttatták szolidaritásukat a *Charta 77* üldözésnek kitett aláíróival. A Magyar Szocialista Munkáspárt óvatos reformpolitikája és a csehszlovákiai megtorlásokkal szembeni tartózkodó magatartása folytán a CSKP és az SZLKP belső köreiben Magyarország olyan országnak számított, melynek politikája az úgynevezett jobboldali opportunizmus és a marxizmus-leninizmus revíziójára irányuló törekvések jegyeit viseli. Ebből fakadt a főleg a magyar kisebbségi értelmiséget az anyaországtól, tehát a magyarországi szellemi élettől elszigetelni akaró igyekezet. Az egyetemes magyar nemzeti kultúrához való tartozás deklarálása ebben a látószögben nacionalizmusnak minősült.

A Csehszlovákiai Magyar Jogvédő Bizottság tevékenységének konspiratív jellege volt, dokumentumait kizárólag Duray Miklós írta alá, aki ennek a csoportosulásnak a tevékenységével járó felelősséget teljes mértékben magára vállalta. Ez a döntés a megtorló intézkedések esetén lehetővé tette, hogy a bizottság tevékenységét a kommunista rezsim egyéni kezdeményezésnek, s ne szervezett csoport működésének tüntesse fel. Amennyiben ugyanis bebizonyosodik, hogy nem egyéni fellépések

ról van szó, a tagokat, illetve az együttműködőket szigorúbb felelősségre vonás fenyegette. A Csehszlovákiai Magyar Jogvédő Bizottság tevékenységét másrészt viszont a hatalmi elit által foganatosítani tervezett intézkedésekkel kapcsolatos viszonylag magasfokú tájékozottság jellemezte. Ezeket az értesüléseket a bizottság az államiigazgatás központi szerveiben dolgozó, illetve a kommunista rezsim hatalmi hierarchiájának alacsonyabb szintjein alkalmazott kisebbségi magyaroktól szerezte. Kiváltképp értékesek voltak a a Szlovák Szocialista Köztársaság Kormánya melletti Nemzetiségi Titkárság munkatársaitól származó információk. A bizottság dokumentumait a Charta 77 rendelkezésére bocsátották, aminek jóvoltából azok Csehszlovákiában és külföldön is publicitást kaptak. Duray Miklós 1979 májusában Václav Havel bátyjának, Ivan Havelnak a közvetítésével kapcsolatot teremtett a Charta 77-tel és 1983-tól kezdve annak aláírói közzé tartozott. Később elsősorban Václav Benda cseh ellenzékivel tartott fenn kapcsolatot. A független magyar értelmiségiek gondolkodását erőteljesen befolyásolta Janics Kálmánnak a *Hontalanság évei* című könyve,⁴⁶ mely a szlovákiai magyarság 1945–1948 közötti helyzetével foglalkozott, amikor e közösség tagjait megfosztották a kisebbségi jogoktól és kollektíve államellenesnek kiáltották ki, kitelepítésük előkészítésével foglalkozva. A könyv befejező fejezete a szlovák történettudomány álláspontját vizsgálta, reagálva a hetvenes években újjáéledt szlovák nacionalista mítoszokra, amelyek középpontjában azoknak a szlovák történészeknek a szemlélete állt, akik pozitív megvilágításba helyezték a magyar kisebbség állampolgári jogoktól való megfosztását.

A csehszlovák államszövetségről szóló alkotmánytörvény, valamint a Csehszlovák Szocialista Köztársaság nemzetiségeinek helyzetéről szóló alkotmánytörvény 10. évfordulóját követően, 1979 májusában a Jogvédő Bizottság terjedelmes elaborátumot dolgozott ki, mely kiterjedt az iskolaügy, a kultúra, a gazdaság és a politika területén a bizottság tagjai által „alkotmányellenes diszkrimináció” megnyilvánulásaként aposztrofált jelenségek számbavételére.

A bizottság megállapította, hogy az 1968/144-es alkotmánytörvény nem elégítette ki a nemzetiségek elvárásait, mert:

- „1. nem biztosította a nemzetiségek szociális, gazdasági és kulturális fejlődésében a két nemzettel szemben meglévő, 1945 után előidézett szintkülönbség kiegyenlítődsét;
2. nem biztosította a nemzetiségi iskolügy valamennyi szintjére kiterjedő arányos fejlődést;
3. nem biztosította a nemzetiségek kollektív részvételét az ország politikai életében;
4. nem biztosította a nemzetiségek erőszakos asszimilációjának leállítását”.⁴⁷

Bár a Charta 77 lehetővé tette, hogy a bizottság nyilatkozata nemzetközi publicitást nyerjen, a szlovák demokratikus emigráció e panaszokra rendkívül élesen reagált. Abban a dokumentumban, amelyet 1980 májusában New Yorkban aláírt Emanuel T. Böhm, Rudolf Fraštacký, Imrich Kružliak, Martin Kvetko és Jozef Staško, az a megállapítás szerepelt, hogy e panaszok a közös védelem gyengítését és ellenségkeresést szolgálják olyan időben, amikor Közép-Kelet-Európa nemzetei közös ellenséggel állnak szemben és közös szovjet elnyomásnak vannak kitéve. Sőt a dokumentum szerzőinek felrótták, hogy a Jogvédő Bizottság nem emel panaszt az emberi jogok és polgári szabadságjogok elégtelensége miatt, és akciójuk egyenesen

ellentétbe kerül a disszidensek törekvéseivel. A levél aláírói kinyilatkoztatták, hogy kellő információ hiányában a panaszok tartalmát illetően nem kívánnak állást foglalni. Ugyanakkor leszögezték, hogy számos probléma, úgymint a gyülekezési szabadság hiánya, a kollektív jogok elégtelensége, avagy a képviseleti testületek nem megfelelő összetétele a szlovákok és magyarok közös problémája. Ezért elvetették több, a bizottság dokumentumában szereplő kérdés nemzetiségi jellegű problémaként való értelmezését. Jelentős figyelmet szenteltek a magyarországi, erőteljes asszimilációs folyamatnak kitett szlovák nemzetiség helyzetének is. Ezzel kapcsolatban megállapították, hogy „a szlovák–magyar probléma [...] nem a csehszlovák föderáció létrejötte és a kisebbségekről szóló alkotmánytörvény elfogadása után keletkezett. Létezik régi eredetű szlovák–magyar hipotéka”.⁴⁸

A Jogvédő Bizottság nyilatkozatainak hatására a Csemadok hivatalos képviselői is kezdtek erőteljesebben hangoztatni a nemzetiségi követeléseket. A Csemadok Központi Bizottságának elnöke, Lőrincz Gyula 1980 októberében felvetette a nemzetiségi kulturális szövetségeknek a Nemzeti Frontba való újbóli felvételét. Ezzel a követeléssel annak ellenére előállt, hogy a Szlovák Szocialista Köztársaság miniszterelnök helyettese, Martin Gregor, aki a nemzetiségi problematikát felügyelte, megpróbálta megakadályozni a nemzetiségek helyzetének pertraktálását. Lőrincz Gyula azzal érvelt, hogy az adott helyzet bonyolítja ezeknek a szervezeteknek a működését községi és városi szinten, minthogy a nemzeti bizottságok nem hajlandók partnerül elgogadni azokat.⁴⁹

A hatalmi elit azonban a 80-as évek elején nem volt hajlandó engedni pozícióból. Annak ellenére, hogy a szlovák kormány 1980-ban beleegyezését adta az utca-utca és nyilvános térségek elnevezéseinek kétnyelvű használatát a városokban és a falvakban, egy évre rá megszüntették a Népművelési Intézet Nemzetiségi Osztályát.⁵⁰ A Jogvédő Bizottság felhívta a figyelmet a magyar tanítási nyelvű iskolák oktatási nyelvének átalakítására irányuló újbóli szándékokra, amelyekkel a Szlovák Szocialista Köztársaság Oktatási Minisztériumának kollégiuma foglalkozott 1980 decemberében, majd 1981 áprilisában nyilatkozatot adott ki ezzel kapcsolatban. Ezúttal a minisztérium a készülöben levő ezirányú lépést hivatalosan a „nemzetiségi iskolügy színvonalának emelésé”-vel indokolta, olyan igyekezetként, „hogy a magyar munkások és parasztok gyermekei jobban érvényesülhessenek a továbbtanulás terén és az életben”. A Jogvédő Bizottság nyilatkozatában az is szerepelt, hogy „a magyar nemzetiség csak akkor fogja a köztársaságot hazájának tekinteni, ha nem lesz kénytelen elviselni nyelvének társadalmi lebecsülését”.⁵¹ A bizottság 4. dokumentuma volt ez, egyébként a megalakulástól Duray 1982-ben történt letartóztatásáig összesen 10 dokumentumot jelentetett meg.

Csehszlovákia lakosainak életét 1981-től kezdődően bonyolították a Magyarországgal való turistaforgalomban bevezetett korlátozó intézkedések.⁵² Ezek mögött minden valószínűség szerint a csehszlovákiai hatóságoknak főként a Magyarországra irányuló bevásárlási kirándulások visszafogása munkált. A magyar kisebbség számára azonban ez egyet jelentett a magyar kultúrával való kapcsolatfenntartásnak, valamint a rokoni és baráti szálaknak a korlátozásával.

A nyolcvanas évek elejére a szlovákiai magyar közösségen belül felnőtt az értelmiség új generációja, amely már nem rendelkezett az 1968-as időszak élettapasztalataival és a kommunista rendszerrel szemben egyértelműen elutasító magatartást

tanúsított. Tagjai a magyar nemzetiségű egyetemisták köréből kerültek ki, s potenciális vezető alakká vált közöttük Tóth Károly és Öllös László. Társaikkal együtt már főiskolásként kapcsolatot kerestek a magyarországi demokratikus ellenzék képviselőivel, így Konrád Györggyel, Bencze Györggyel, Tamás Miklós Gáspárral, Demszky Gáborral, Magyar Bálinttal, Szabó Miklóssal és a budapesti szamizdatként megjelenő folyóirat, a *Beszélő* későbbi szervezőivel, meg szerkesztőivel, Kis Jánossal és Kószeg Ferencsel. Részt vettek olyan akciókban, mint amilyen a budapesti, úgynevezett repülő egyetemek szervezése és a szamizdat irodalom Szlovákiába való kicsempészése volt. Az említett repülő egyetemen épp Tóth Károly és Öllös László kezdeményezésére indítottak speciális kurzust a szlovákiai magyar diákok számára.

A nyolcvanas évek elején Tóth Károly és Öllös László több ízben járt Lengyelországban, ahol találkoztak a Szolidaritás mazovi képviselőivel, a magángazdálkodó földműveseket tömörítő Szolidaritással és az ottani diákaktivistákkal. A kommunizmussal szembeni elutasító magatartásukat azzal is kifejezésre juttatták, hogy a főiskolai tanulmányaikat befejezve a rendszer hivatalos struktúrájával szemben – legalábbis egy ideig – fizikai munkát vállaltak.⁵³ Az 1983-as évben létrejött a fiatal magyar írók független csoportja, az Iródia (az elnevezés az irodalom+paródia szó párosításból született). Olyan fiatalok szerveződése volt ez, akiknek nem állt módjukban színre lépni, illetőleg erre nem is törekedtek a Szlovák Írószövetség struktúráján belül és folyóiratainak hasábjain. Tagjai közé tartozott Tóth Károlyon kívül például Hizsnjai Zoltán, Krausz Tivadar, Hodossy Gyula és mások. E csoport 1983–1987 között ugyanilyen elnevezéssel Érsekújvárott a városi nyomdában készített félhivatalos irodalmi füzetet is megjelentetett.

Negatív reakciót váltott ki Duray Miklós *Kutyaszorító* című 1979-ben született és 1983-ban kiadott könyve. A szerző maga művét – amelyben az 50-es és a 60-as évek dél-szlovákiai nemzetiségi viszonyait ecseteli – „életrajzi esszé”-nek nevezi. A könyv a szlovák közvéleményben rendkívül ellentmondásos visszhangot keltett, például az olyasfajta fogalmazással kapcsolatban, hogy: „Anyám és apám már kétéves házasságok voltak, mikor meglepte őket a nemvárt, de óhajtott öröm. 1938 novemberében visszacsatolták Magyarországhoz Szlovákia magyarok által lakott területének legnagyobb részét. Az a tény, hogy ismét Magyarországon élhettek, feledtette velük mind a fasiszmus veszélyét, mind a háború közelgő viharát. Egy általános lelkesedés bővületében éltek akkor, mert kiszabadultak egy idegen nemzet kötelékéből és megszabadultak a nemzeti elnyomástól [...] 1938-ban Horthy hodvédjei a csehszlovákiai magyarok szempontjából ugyancsak szabadítók voltak [...] Szüleim igyekeztek szlovákul tanítani, főleg iskolás korom előtt, de nem mutattam hajlandóságot, sőt inkább félelemmel teli csökönyös ellenállást tanúsítottam” (Duray 1983).

Duray Miklós fellépésének következményeként megszakadtak a Szlovákok Világkongresszusa és a Szabad Magyarok Európai Kongresszusa közötti, az együttműködésről folyó tárgyalások. Két olyan szervezetről volt szó, amelyek az egyes emigráns szervezetek tetőszerzévé kívántak válni. A magyar emigráció, beleértve a Szabad Magyarok Európai Kongresszusát is, Czettler Antallal az élén szolidaritást vállalt a Csehszlovákiai Magyar Jogvédő Bizottság jelentésével.

A *Kutyaszorító* ellentmondásos hatása és a magyar tanítási nyelvű iskolák elszlovákosítására irányuló kísérlet elleni tiltakozások szervezésében való részvétel okán került sor 1982 júniusában Duray Miklós perbefogására, izgatás vádjával, a törvény-

könyv 100. paragrafusa alapján. Duray lakásában két ízben, amikor még nem volt előzetes letartóztatásban házkutatást tartottak. Letartóztatására 1982. október 11-én került sor.⁵⁶ Ezzel kapcsolatban az ügyészségre mintegy ötven személyt idéztek be, és a Duray által választott védőügyvéd a jogi védelem ellátásáról való lemondásra kényszerült. A vizsgálati fogság 1983. február 22-ig tartott, amikor is feltételesen szabadlábra helyezték. A pozsonyi városi ügyész Miroslav Jakšík 1982. december 28-án Durayt a köztársaság felforgatására irányuló bűncselekmény vádjával illette, a törvénykönyv 98. paragrafusa alapján. A Charta 77 erre a lépésre még aznap a Csehszlovák Szocialista Köztársaság legfőbb ügyészéhez intézett levélben reagált, melyet a Charta 77 szövívei: Radim Palouš, Anna Marvanová és Ladislav Lis írtak alá. A Charta 77 Duray védelmére kelt, óva intve az említett paragrafus tendenciózus értelmezésétől.⁵⁷ Bár Duray ellen a bünvádi eljárás 1983. január 31-én elkezdődött, ítélet nem született és ideiglenesen szabadlábra helyezték. Ugyanakkor a bünvádi eljárást nem szüntették meg Duray első bebörtönzése idején (1982–1983). A magyar kisebbség Jogvédő Bizottsága formálisan felfüggesztette működését, mert valamennyi dokumentuma Duray Miklós aláírásával jelent meg, aki a teljes felelősséget magára vállalta. A valóságban a bizottság tevékenysége és a dokumentumok megjelenítése folytatódott a Szlovákiai Magyar Iskolák Védelmi Csoportjának munkájában, melyben Tóth Károlyon kívül részt vett Öllös László, Kovács Tibor, Sándor Eleonóra, Németh Zsuzsanna és Bodnár Mária. Később, Duray szabadlábra kerülése után ismét felújította tevékenységét az eredeti jogvédő bizottság.

Bár 1983 végétől a Csehszlovák Televízió heti 30 perces magyar nyelvű hírműsorral jelentkezett, ugyanabban az évben az SZLKP és az állami szervek vezető személyei tovább kezdeményezték a magyar tanítási nyelvű iskolák tanítási nyelvének megváltoztatását. Az oktatási törvény módosításának 22. paragrafusa a kerületi nemzeti bizottságok számára kilátásba helyezte azt a felhatalmazást, hogy a nemzetiségi iskolákon egyes tantárgyak oktatási nyelvének szlovák, illetve cseh nyelvre való megváltoztatásának javaslatával élhessen. Ilyen javaslat megtételére a kerületi nemzeti bizottságok „az indítványnak az illető iskolába járó tanulók szüleivel történt megvitatása” után kaptak volna jogcímet.⁵⁸ Mindennemű arra irányuló intézkedés ellenére, hogy a középiskolákba és a főiskolákra felvett magyar és ukrán anyanyelvű diákok számaránya elérje a két nemzetiségnek az összlakosságon belüli arányát, a 80-as évek elején sem sikerült teljesíteni. (A magyar nemzetiségű tanulók aránya az alapsiskolákon 10,1%-ot tett ki). Sőt fordított tendenciák érvényesültek. Az 1981/82-es tanévben a középiskolákba felvett magyar és ukrán nemzetiségű tanulóifjúság aránya 8,6%-ra, illetve 0,9%-ra csökkent. Így a középiskolákba felvett magyar tanulók aránya kezdett visszaesni az 1975/76. évi szintre, amikor is 7,6%-ot tett ki.

A főiskolákon valamivel kedvezőbb volt a helyzet, de a magyar nemzetiségű jelentkezők és a felvettek aránya ott sem felelt meg a magyar kisebbség összlakosságon belüli arányának. A Szlovák Szocialista Köztársaság Oktatási Minisztériuma 1982-ben a magyar nemzetiségű diákok főiskolai felvételére vonatkozó irányelveket hagyott jóvá. Minthogy a főiskolai felvételi megbeszélések sikertelensége gyakran a szlovák nyelv nem kielégítő ismeretén és a szlovák nyelvű gyenge kifejezőképéségen múlt, az említett intézkedések a jelentkezők szlovák nyelvismerete iránti toleranciát is magában foglalta.⁵⁹ Ennek ellenére sem következett be aránynövekedés, sőt inkább stagnálás, illetve visszaesés. Éppígy értelmezhető a magyar nem-

zetiségű középiskolások arányának alakulása is. Az említett negatív tendenciák továbbélése folytán egyre csökkent a szlovákiai magyar közösség és a szlovák nyelvű lakosság közötti műveltségi szintkülönbség rövid távú kiegyenlítésének esélye.

A Nemzetiségi Tanács a magyar nemzetiségű középiskolások számának a szlovák kormány követelését fokozotabban szem előtt tartó növelését ajánlotta a tervlebotás során. Ugyanakkor azt is ajánlotta, hogy az oktatásügyi szervek időben és alaposabban tájékoztassák az iskolákat, a szülőket és a tanulókat a középiskolák egyes típusairól és hálózatairól, nemkülönben az általuk nyújtott tanulási lehetőségekről és megkövetelt feltételekről. A magyar tanítási nyelvű iskolák diákjainak tájékoztatást kellett kapniuk arról, hogy a felvételi vizsgák azon a nyelven történnek, amelyen az általuk látogatott iskolában folyik a tanítás, nem pedig azon a nyelven, ahová jelentkeznek. M. Vlačihová miniszterhelyettes asszony továbbá tájékoztatójában szólt a minisztérium ama szándékáról is, „hogy nagyobb befolyást kell gyakorolni a magyar nemzetiségű diákokra a tekintetben, hogy ösztönzést kapjanak a szlovák tanítási nyelvű szakközépiskolákban és szaktanintézetekben való továbbtanuláshoz, és eközben kedvezőbb feltételek teremtdjének az új közegben való adaptálódáshoz.”⁶⁰ Az említett pontokban nincs nyoma a nemzetiségi iskolák tanítási nyelvének megváltoztatására irányuló törekvésnek.

Ennek ellenére a Nemzetiségi Tanács néhány hónap múltán megtárgyalta az oktatási törvény módosítását. A kommunista hatalom nyilván tartott az információk kiszivároztatásától, (vagy) a magyar kisebbséget kész ügy elé akarta állítani. Ezért M. Vlačihová az említett szándékról a tanácsot csak szóban tájékoztatta. Egyébként maga a programpont megnevezése is annyira általános volt, hogy nem keltett semmiféle gyanút.⁶¹ Az oktatási törvény novelizállása 1984-ben már készen állt a Szlovák Nemzeti Tanács plenáris ülésén történő megtárgyalásra, amikor az anyagot az utolsó pillanatban visszavonták. Minderre, egyebeken kívül a magyar kisebbség képviselőinek – a Csemadok Központi Bizottságát is beleértve – tiltakozására került sor.⁶² A magyar iskolák védelmére alakult csoport tiltakozásában óvott attól az alatomos megfogalmazásban rejlő lehetőségtől, amelyet a tanítási nyelv megváltoztatását célzó javaslat kapcsán az illető iskolák tanulóinak szüleivel esedékes konzultáció szorgalmazása tartalmazott. „A tapasztalatok arról tanuskodnak, hogy a »megtárgyalás« alatt inkább meggyőzést kell érteni, amit a beiratás kapcsán tapasztalhatunk.” Ugyanakkor felhívta a figyelmet arra is, hogy „az egyes tantárgyak” oktatási nyelvének megváltoztatásával kapcsolatos javaslat olyan szélsőséges lehetőséget is magában foglaló értelmezést nyerhet, mely egyet jelent az illető iskola tanítási nyelvének, illetve a nemzetiségi iskolák jellegének megváltoztatásával.⁶³

A Szlovák Szocialista Köztársaság Kormányhivatala Nemzetiségi Titkárságának alapító tagja, Gyönyör József 1984-ben nyugdíjba vonult. A Kormányhivatal Nemzetiségi osztálya vezetőjének indítványára ugyanezen év májusában 15 oldalas elabórátumot készített, amelyben elemezte a szlovákiai nemzetiségek jogainak érvényesülése terén uralkodó helyzetet. Megállapította, hogy az eltelt öt év során romlott a szlovák és a magyar lakosság közötti kapcsolatok alakulása, amihez hozzájárultak a magyar tanítási nyelvű iskolák tanítási nyelvének megváltoztatására irányuló ismételt adminisztratív törekvések, amelyek a magyar kisebbség körében a nemzetiségi iskolák megszűnésétől tartó aggályokat váltottak ki. További okként a nemzetiségi politika terén hozott intézkedések következtelen megvalósítását hozta fel. Az okta-

tásügyet illetően Gyönyör rámutatott a magyar tanítási nyelvű iskolákba járó diákok számának csökkenésére, s megítélése szerint a magyar óvodahálózat fejletlensége is közrejátszott abban, hogy a magyar nemzetiségű gyerekek jelentős része szlovák iskolába jár. Annak az állításnak adott hangot, hogy néhány éven belül a magyar nemzetiségű gyermekek csaknem fele nem nemzetiségi iskolát látogat majd. Hasonlóan bírálta a magyar tanítási nyelvű szakközépiskolák és ipari tanulmánytervezetek nem kielégítő hálózatát. A ipari tanulmánytervezetekben egyenesen a magyar fiatalok elnemzetlenítésének eszközét látta. Továbbá javasolta, hogy a főiskolai felvételi vizsgák a kisebbség nyelvén is történhessenek, ami elősegítené a felvételi vizsgák eredményesebb letételét. A magyar és ukrán nemzetiségű fiatalok így a szlovák nemzetiségűekkel egyenlő vizsgalehetőségekhez juthatnának. Javaslatot tett előadások és vizsgák magyar, illetve szlovák nyelven történő megtartásának fakultatív megválasztását lehetővé tevő feltételek kialakítására egyes főiskolákon, például a Nyitrai Mezőgazdasági Főiskolán.

A kulturális szférát illetően bírálta a magyar nyelvű könyvállomány elégtelen voltát a könyvtárakban és a könyvárusi forgalmat biztosító Slovenská kniha könyvüzleteiben. Ez a magyar újságok és folyóiratok behozatalára és terjesztésére is vonatkozott. Kezdeményezte a magyar nyelvű hírszolgáltatást a Dél-Szlovákián kívül élő magyar anyanyelvű állampolgárok számára is. Bírálta a magyar nyelvű televízióközvetítés elégtelen műsoridejét, s rámutatott arra, hogy hiányoznak a nemzetiségi könyvtárak, múzeumok és galériák. A nyelvhasználat terén legfőbb problémának a kétnyelvű helységnevek kérdését tekintette, azok hivatalos éritkezésben történő használatát is beleértve. Bírálta a lakosok beadványainak csupán szlovák nyelvű intézését az államigazgatásban. Megállapítása szerint egyes központi szervezeteknek gondoskodniuk kellene a határozatok kétnyelvű kiadásáról is. Az állampolgárok nem részesültek kellő eligazításban a bírósági anyanyelvhasználat lehetőségét illetően. Javaslatot tett a törvények és egyéb jogi normáknak kisebbségi nyelven történő közzétételével kapcsolatos gyakorlat felújítására. Továbbá rámutatott a különböző magyar és ukrán nyelvű eligazító táblák fokozatos megszűnésére, főként a vasútállomásokon és a buszmegállóknál. A kisebbségi jogok kérdésének rendezését külön törvényekben rögzítő megoldásban látta. Előadásában érintette a Kormány Nemzetiségi Tanácsának működését is. Véleménye szerint annak munkájában a kisebbségek képviselőinek is részt kell vennie.⁶⁴

Jegyzetek

1. Ezúton fejezem ki köszönetemet a független irodalmat kezelő prágai Libri Prohibiti dokumentációs központnak és a Fórum Kisebbségkutató Intézet somorjai könyvtára, a Bibliotheca Hungarica munkatársainak, hogy a kutatáshoz rendelkezésemre bocsátották levéltári gyűjteményüket. Ugyancsak köszönettel tartozom Kiss Józsefnek, a történettudományok kandidátusának a szlovákiai magyar kisebbség problematikájával kapcsolatos értékes észrevételeiért és a tárgykörben folytatott konzultációkért.
2. Ezeket a nyári táborozásokat a normalizáció időszakában is megrendezték. Később, a 20. század 80-as éveiben a résztvevők nyíltan hangot adtak az ellenzéki nézeteknek és hangulatoknak.

3. A szerző beszélgetése Duray Miklóssal. Pozsony, 1999. február 16. A szerző beszélgetése A. Nagy Lászlóval. Pozsony, 1999. szeptember 9.
4. *Memorandum* 33. Fórum Intézet–Bibliotheca Hungarica, Somorja
5. A szerző beszélgetése Varga Sándorral. Pozsony, 1999. május 27.
6. Stanovy Csemadoku nejsou schváleny. *Infoch*, 10. évf. (1987) 9. sz.
7. Pripomienky k návrhu na zrušenie odboru pre národnosti Úradu vlády SSR. Bratislava, 20. 4. 1973. Gyönyör József hagyatéka. (Észrevételek a Szlovák Szocialista Köztársaság Kormányhivatala Nemzetiségi Osztályának megszüntetésére irányuló javaslattal kapcsolatban. Pozsony, 1973. 4. 20.)
8. Zasadnutie Rady vlády pre národnosti (RVN) 22. 4. 1969. Gyönyör József hagyatéka. (A Kormány Nemzetiségi Tanácsának ülése, 1969. 4. 22.)
9. Zasadnutie RVN 10. 7. 1969. Gyönyör József hagyatéka. (A Kormány Nemzetiségi Tanácsának ülése, 1969. 7. 10.)
10. Zasadnutie RVN 2. 12. 1969. Gyönyör József hagyatéka. (A Kormány Nemzetiségi Tanácsának ülése, 1969. 12.02.)
11. Zasadnutie RVN 22. 6. 1972. Správa o niektorých otázkach občanov maďarskej národnosti v Západoslovenskom kraji. Gyönyör József hagyatéka. (A Nemzetiségi Tanács ülése 1972. 6. 22. Jelentés a Nyugat-szlovákiai kerületben élő magyar nemzetiségű polgárokkal kapcsolatos egyes kérdésekről.)
12. List Bertalana Tolvaja predsedovi vlády SSR Petrovi Colotkovi. Bratislava, 18. 1. 1971. Gyönyör József hagyatéka. (Tolvaj Bertalan levele az SZSZK miniszterelnökéhez, Peter Colotkához. Pozsony, 1971. 1. 18.)
13. Zasadnutie RVN 20. 11. 1970. Gyönyör József hagyatéka. (A Kormány Nemzetiségi Tanácsának ülése, 1970. 11. 20.)
14. List Bertalana Tolvaja predsedovi vlády SSR Petrovi Colotkovi. Bratislava, 18. 1. 1971. Gyönyör József hagyatéka. (Tolvaj Bertalan levele az SZSZK miniszterelnökéhez, Peter Colotkához. Pozsony, 1971. 1. 18.)
15. Gyönyör, Jozef: *Stav riešenia národnostnej otázky v SSR (aktuálne problémy)*. Vnútorný materiál, nedatovaný. Gyönyör József hagyatéka. (Gyönyör József: *A nemzetiségi kérdés megoldásával kapcsolatos helyzet a Szlovák Szocialista Köztársaságban [időszerű problémák]*. Belső, keltezés nélküli anyag.)
16. List Bertalana Tolvaja predsedovi vlády SSR Petrovi Colotkovi. Bratislava, 18. 1. 1971. Gyönyör József hagyatéka. (Tolvaj Bertalan levele az SZSZK miniszterelnökéhez, Peter Colotkához. Pozsony, 1971. 1. 18.)
17. Zasadnutie RVN 2. 11. 1971. Gyönyör József hagyatéka. (A Kormány Nemzetiségi Tanácsának ülése, 1971. 11. 02.)
18. Lásd Zasadnutia RVN 15. 5. 1972, 22. 6. 1972 a 15. 12. 1972. Gyönyör József hagyatéka. (A Kormány Nemzetiségi Tanácsának ülései, 1972. 5. 15., 1972. 6. 22. és 1972. 12. 15.)
19. Pripomienky k práci sekretariátu a perspektívne návrhy na rok 1970. Gyönyör József hagyatéka. (Észrevételek a titkárság munkájával kapcsolatban és az 1970-es évre szóló távlati javaslatok.)
20. Gyönyör, Jozef: *Stav riešenia národnostnej otázky v SSR (aktuálne problémy)*. Vnútorný materiál, nedatovaný. Gyönyör József hagyatéka. (Gyönyör József: *A nemzetiségi kérdés megoldásával kapcsolatos helyzet a Szlovák Szocialista Köztársaságban [időszerű problémák]*. Belső, keltezés nélküli anyag.)
21. Uo.
22. Tolvaj Bertalan szerint ezek a vádak valótlan információk alapján, illetve a Sádovskýhoz eljuttatott alapanyag szerzőinek szakmai felkészületlensége folytán születtek. (Lásd List Bertalana Tolvaja predsedovi vlády SSR Petrovi Colotkovi. Bratislava, 18. 1. 1971. Gyönyör József hagyatéka. [Tolvaj Bertalan levele az SZSZK miniszterelnökéhez, Peter Colotkához. Pozsony, 1971. 1. 18.]

23. Gyönyör, Jozef: *Stav riešenia národnostnej otázky v SSR (aktuálne problémy)*. Vnútorňí materiál, nedatovaný. Gyönyör József hagyatéka. (Gyönyör József: *A nemzetiségi kérdés megoldásával kapcsolatos helyzet a Szlovák Szocialista Köztársaságban [időszerű problémák]*. Belső, keltezés nélküli anyag.)
24. Pripomienky k návrhu na zrušenie odboru pre národnosti Úradu vlády SSR. Bratislava, 20. 4. 1973. Gyönyör József hagyatéka. (Észrevételek a Kormány Nemzetiségi Hivatala Nemzetiségi Osztályának megszüntetésére irányuló javaslattal kapcsolatban. Pozsony, 1973. 4. 20.)
25. Správa o dodržiavaní zásady dvojazyčnosti v oblastiach obývaných národnosťami. Zasadnutie RVN 6. 12. 1974. Gyönyör József hagyatéka. (Jelentés a kétnyelvűség elvének betartásáról a nemzetiségek lakta területeken. A Kormány Nemzetiségi Tanácsának ülése, 1974. 12. 06.)
26. Správa o realizácii vyhlášky MV SSR č. 93/1970 Zb. o určovaní názvov obcí a ich častí, ulíc a iných verejných priestranstiev s osobitným zreteľom na oblasti obývané národnosťami. Zasadnutie RVN 8. 6. 1973. Gyönyör József hagyatéka. (Jelentés a Szlovák Szocialista Köztársaság Belügyminisztériumának 1973/93-as számú, a helységnevek, utcanevek, valamint a lakótelepek és nyilvános térségek megnevezésének használatáról szóló rendeletének megvalósulásáról, különös tekintettel a nemzetiségek lakta területekre. A Kormány Nemzetiségi Tanácsának ülése, 1973. 6. 08.)
27. Gyönyör, Jozef: *Stav riešenia národnostnej otázky v SSR (aktuálne problémy)*. Vnútorňí materiál, nedatovaný. Gyönyör József hagyatéka. (Gyönyör József: *A nemzetiségi kérdés megoldásával kapcsolatos helyzet a Szlovák Szocialista Köztársaságban [időszerű problémák]*. Belső, keltezés nélküli anyag.)
28. List MSNV Nové Zámky Sekretariátu RVN. Žiadosť o informáciu. Nové Zámky 9. 3. 1973. Odpoveď námestníka ministra vnútra SSR zo 17. 4. 1973. Gyönyör József hagyatéka. (Az Érsekújvári Városi Nemzeti Bizottság levele a Kormány Nemzetiségi Tanácsa Titkárságához. Érsekújvár, 1973. március 9. Az SZSZK belügyminiszter helyettesének válasza, 1973. április 17.)
29. Správa o realizácii vyhlášky Ministerstva vnútra SSR č. 93/1970 Zb. o určovaní názvov obcí a ich častí, ulíc a iných verejných priestranstiev s osobitným zreteľom na oblasti obývané národnosťami. Ministerstvo vnútra SSR 8. 6. 1973. Gyönyör József hagyatéka. (Jelentés a Szlovák Szocialista Köztársaság Belügyminisztériumának 1973/93-as számú, a helységnevek, utcanevek, valamint a lakótelepek és nyilvános térségek megnevezésének használatáról szóló rendeletének megvalósulásáról, különös tekintettel a nemzetiségek lakta területekre. Az SZSZK Belügyminisztériuma, 1973. 6. 08.)
30. Zasadanie RVN 11. 2. 1974. Gyönyör József hagyatéka. (A Kormány Nemzetiségi Tanácsának ülése, 1974. 2. 11.)
31. *Memorandum* 33. Fórum Intézet–Bibliotheca Hungarica, Somorja
32. Kontrolná správa o uplatňovaní jazyka národností v úradnom styku pred národnými výbormi v obciach obývaných národnosťami. Zasadnutie RVN 2. 12. 1977. Gyönyör József hagyatéka. (Ellenőrző jelentés a nemzetiségek nyelvének a hivatalos érintkezésben való érvényesüléséről a nemzetiségek lakta helységek nemzeti bizottságainak ügyintézésében. A Kormány Nemzetiségi Tanácsának ülése, 1977. 12. 02.)
33. A 70-es évek közepe táján az SZLKP napilapjának, az *Új Szónak* a hasábjain az akkori főszerkesztő, Rabay Zoltán kezdeményezésére a magyarlakta helységek neveit kezdték kétnyelvű alakjukban használni, a szlovák elnevezést zárójelben feltüntetve. Ez a gyakorlat azonban csak a hatósági tolerálással honosodott meg, nem volt jogi előírásokban rögzített alapja. A bevett, s a magyar kisebbségi közegben élő helységnevek használata az *Új Szóban* nem a kommunista hatalom belátásának eredménye, hanem inkább a kommunista nomenklátúra berkeiben kialakult informális alkupozíciók következménye volt.

34. Gyönyör, Jozef: Záznam o niektorých nedostatkoch, ktoré sa v súčasnosti vyskytujú v realizácii ústavného zákona číslo 144/1968 o postavení národnosti v ČSSR. Gyönyör József hagyatéka. (Gyönyör József: Feljegyzés egyes hiányosságokról a Csehszlovák Szocialista Köztársaság kisebbségeinek helyzetéről szóló 1968/144-es számú alkotmánytörvény végrehajtásában.)
35. Zasadnutie RVN 8. 6. 1973. Gyönyör József hagyatéka. (A Kormány Nemzetiségi Tanácsának ülése, 1973. 6. 08.)
36. Správa o Komisii pre výskum národností pri SAV. Gyönyör József hagyatéka. (Jelentés a Szlovák Tudományos Akadémia által létrehozott Kisebbségkutatási Bizottságról.)
37. List Bertalana Tolvaja predsedovi vlády SSR Petrovi Colotkovi. Bratislava 18. 1. 1971. Gyönyör József hagyatéka. (Tolvaj Bertalan levele az SZSZK miniszterelnökéhez, Peter Colotkához. Pozsony, 1971. 1. 18.)
38. Správa o prijímaní žiakov maďarskej a ukrajinskej národnosti na stredné a vysoké školy. Zasadnutie RVN 10. 10. 1975. Gyönyör József hagyatéka. (Jelentés a magyar és ukrán nemzetiségű tanulók felvételéről a közép- és főiskolákra. A Kormány Nemzetiségi Tanácsának ülése, 1975. 10. 10.)
39. Zasadnutie RVN 10. 10. 1975. Gyönyör József hagyatéka. (A Kormány Nemzetiségi Tanácsának ülése, 1975. 10. 10.)
40. Zasadnutie RVN 2. 12. 1977 a 16. 1. 1979. Gyönyör József hagyatéka. (A Kormány Nemzetiségi Tanácsának ülése, 1977. 12. 02. és 1979. 1. 16.)
41. Kontrolná správa o uplatňovaní jazyka národností v úradnom styku pred národnými výbormi v obciach obývaných národnosťami. Zasadnutie RVN 2. 12. 1977. Gyönyör József hagyatéka. (Ellenőrző jelentés a nemzetiségek nyelvének érvényesüléséről a magyarlakta községek nemzeti bizottságainak ügyintézésben. A Kormány Nemzetiségi Tanácsának ülése, 1977. 12. 02.)
42. A bizottság alapító tagjainak névsorát a szerző bizalmas információként kapta, ezért ezúttal az eredeti forrás nem közölhető.
43. Návrh opatrení na zvýšenie počtu študentov maďarskej národnosti na stredných odborných a vysokých školách, osobitne na vysokých školách technického smeru. Zasadnutie RVN 16. 1. 1979. Gyönyör József hagyatéka. (Javaslat a magyar nemzetiségű, szakközépiskolát látogató diákok és főiskolai, főként műszaki irányzatú hallgatók számának növelésére irányuló intézkedések megtételére. A Kormány Nemzetiségi Tanácsának ülése, 1979. 1. 16.)
44. List Výboru pre ochranu práv maďarskej menšiny v Československu podpredsedovi vlády SSR Jánovi Gregorovi predsedovi Rady vlády SSR pre národnosti. Bratislava, 5. 1. 1979. Fórum Intézet–Bibliotheca Hungarica, Somorja (A Csehszlovákiai Magyar Jogvédő Bizottság levele az SZSZK miniszterelnökéhez, az SZSZK Kormánya Nemzetiségi Tanácsának elnökéhez, Jan Gregorhoz.)
45. Návrh opatrení na zvýšenie počtu študentov maďarskej národnosti na stredných odborných a vysokých školách, osobitne na vysokých školách technického smeru. Zasadnutie RVN 16. 1. 1979. Gyönyör József hagyatéka. (Javaslat a magyar nemzetiségű, szakközépiskolát látogató diákok és főiskolai, főként műszaki irányzatú hallgatók számának növelésére irányuló intézkedések megtételére. A Kormány Nemzetiségi Tanácsának ülése, 1979. 1. 16.)
46. Janics Kálmán: *A hontalanság évei. A szlovákiai magyar kisebbség a háború után (1945–1948)*. Pozsony/Bratislava, Madách Könyv- és Lapkiadó, 1992.
47. List Výboru pre ochranu práv maďarskej národnosti v ČSSR. *Svědectví*, 1980, XVI. évf., 61. sz., 133–138. p. (A Csehszlovákiai Magyar Jogvédő Bizottság levele)
48. K sťažnosti Výboru pre ochranu práv maďarskej národnosti v ČSS. *Svědectví*, 1980, XVI. évf., 61. sz., 139–142. p. (Észrevételek a Csehszlovákiai Magyar Jogvédő Bizottságának panaszával kapcsolatban)

49. Správa o výsledkoch národnostnej politiky KSČ v okresoch obývaných občanmi maďarskej a ukrajinskej národnosti. Zasadnutie RVN 9. 9. 1980. Gyönyör József hagyatéka. (Jelentés a CSKP nemzetiségi politikájának eredményeiről a magyar- és ukránlakta járá-sokban. A Kormány Nemzetiségi Tanácsának ülése, 1980. 9. 09.)
50. *Memorandum 33.* Fórum Intézet–Bibliotheca Hungarica, Somorja
51. Vyhlásenie výboru pre ochranu práv maďarskej národnosti v ČSSR. Apríl 1981. Fórum Intézet–Bibliotheca Hungarica, Somorja (A Csehszlovákiai Magyar Jogvédő Bizottság Nyilatkozata, 1981. április)
52. Zpráva Výboru na ochranu práv maďarskej menšiny v ČSSR. *Infoch*, 1988, XI. évf., 4. sz. (A Csehszlovákiai Magyar Jogvédő Bizottság híradása)
53. A szerző beszélgetése Öllös Lászlóval és Tóth Károllyal. Pozsony, 1999. május 12.
54. Ezeknek a füzeteknek a kiadása 1987-ben leállt, a rendszer a csoport tagjait igyekezett integrálni a hivatalos struktúrákba, létrehozva a Szlovák Írószövetség Magyar Szekciójá mellett a Fiatal Magyar Írók Szekcióját, valamint a Madách Kiadóban külön sorozatot indítva. A szerző Öllös Lászlóval és Tóth Károllyal 1989. május 12-én folytatott beszélgetése alapján.
55. Duray Miklós: *Kutyaszorító*. New York, Püski, 1983.
56. Duray ve vazbě. *Infoch*, 1983, VI. évf., 1. sz. (Duray letartóztatásban)
57. Dokument Charty 77 č. 37/82. List Generální prokuraturě o případu M. Duraya. *Infoch*, 1983, VII. évf., 2. sz. (A Charta 77 82/37-es számú dokumentuma. Levél a Duray-ügyről a Főügyészségnek)
58. List Skupiny pre ochranu maďarských škôl v ČSSR Národnostnému sekretariátu úradu vlády SSR. Bratislava, 21. 12. 1984. Fórum Intézet–Bibliotheca Hungarica, Somorja (A Csehszlovákiai Magyar Iskolák Védelmi Csoportjának levele a Szlovák Szocialista Köztársaság Nemzetiségi Titkárságának. Pozsony, 1984. 12. 21.)
59. Gyönyör József hagyatéka.
60. Informácia o záujme a počte novoprijatých žiakov maďarskej a ukrajinskej národnosti na stredoškolské a vysokoškolské štúdium v školskom roku 1982/83. Zasadanie RVN 13. 1. 1983. Gyönyör József hagyatéka. (Tájékoztató a magyar és ukrán nemzetiségű diákoknak a középiskolai és főiskolai továbbtanulás iránti érdeklődéséről, a felvett jelentkezők számáról az 1982/83-as iskolaévben. A Kormány Nemzetiségi Tanácsának ülése, 1983. 1. 13.)
61. Informácia o pripravovanom školskom zákone a o návrhu zásad pre tvorbu a optimalizáciu siete stredných škôl v SSR. Zasadnutie RVN 28. 6. 1983. Gyönyör József hagyatéka. (Tájékoztató a készülő oktatásügyi törvényről és a Szlovák Szocialista Köztársaság középiskolai hálózatának kialakítására és optimalizálására irányuló elvi javaslatokról. A Kormány Nemzetiségi Tanácsának ülése, 1983. 6. 28.)
62. Stanovy Csemadoku nejsou schváleny. *Infoch*, 1987, X. évf., 9. sz. (A Csemadok alapszabályát nem hagyták jóvá)
63. List Skupiny pre ochranu maďarských škôl v ČSSR Národnému Sekretariátu Úradu vlády SSR. Bratislava 21. 12. 1984. Fórum Intézet–Bibliotheca Hungarica, Somorja (A Csehszlovákiai Magyar Iskolák Védelmi Csoportjának levele a Szlovák Szocialista Köztársaság Nemzetiségi Titkárságának. Pozsony, 1984. 12. 21.)
64. Gyönyör, Jozef: Záznam o niektorých nedostatkoch, ktoré sa v súčasnosti vyskytujú v realizácii ústavného zákona číslo 144/1968 o postavení národnosti v ČSSR. Gyönyör József hagyatéka. (Gyönyör József: Feljegyzés egyes hiányosságokról a Csehszlovák Szocialista Köztársaság kisebbségeinek helyzetéről szóló 1968/144-es számú alkotmánytörvény végrehajtásában.)

Fordította Kiss József

(A tanulmány második, befejező részét lapunk következő számában közöljük.)

MARUŠIAK JURAJ

THE HUNGARIAN MINORITY IN CONNECTION WITH THE SLOVAK POLICY OF NORMALIZATION PERIOD

The activity of the Hungarian opposition in Slovakia in the 60's is connected with developed processes. The liberal atmosphere of the 60's enabled public institutions to introduce activities subsequently officially not enabled by authorities. Such was e.g. Attila József 's Youth Club, that at its creation (1964) could not operate as an independent institution, but Csemadok subsequently undertook to patronage it.

Between 1968–69 within the framework of the Csemadok - with its reforming character - the professional intelligentsia's involvement to the minority life began.

The beginning of the 70's was the period of deflection from originally proclaimed minority policy efforts. The new normalising politics did not want to provide any changes in the field of minority policy. They were ready to eliminate even those changes that took place at the end of the 60's. In the fall of 1969 problems arose in connection with efforts of opening new, Hungarian language schools.

Minority policy could be influenced by that Soviet thesis that promotes understanding and development of nations and nationalities, while the process that is understood like this began to grow to a forced merging. From the side of the Czechoslovak communistic power one of the reasons of the culmination against the Hungarian minority could probably be from the revival of opposing streams of the 70's in Czechoslovakia and Hungary as well.

The activity of the Hungarian Committee for Right Assertion in Czechoslovakia was of conspirative character, its documents were signed solely by Miklós Duray, who undertook this group's activities' responsibilities in whole extent. This decision in case of retaliatory measures enabled that the communistic regime introduced the committee's activities as an individual initiation, and not an organised group's operation.

To the beginning of the 80's within the Hungarian community in Slovakia a new generation of intelligentsia grew up that had no experience from 1968 and had a rejecting attitude toward the communistic system.

NOSTRA TEMPORA

EMBERI JOGOK – NEMZETI JOGOK

Emberi és polgári jogok-e a nemzeti
kisebbségek jogai?

ÖLLÖS LÁSZLÓ

LILIUM AURUM